

Yeni Anayasa Çalışmalarında
Anayasa Mahkemesi, Danıştay,
Askerî Yüksek İdare Mahkemesi,
Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu İçin
Üye Seçimleri ve
Bazı Konular Hakkında Görüşler

Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ *

İÇİNDEKİLER **

GİRİŞ

I. GENEL OLARAK

II. HÂKİMLER VE SAVCILAR YÜKSEK KURULU

1. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun Kuruluşu
2. Görüşler
3. Önerimiz

III. ASKERÎ YÜKSEK İDARE MAHKEMESİ

1. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin Kuruluşu
2. Görüşler
3. Önerimiz

IV. DANIŞTAY

1. Danıştay Üyelerinin Seçimi
2. Danıştay'a Üye Seçileceklerde Aranılan Nitelikler

---

* Gazi Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü İdare Hukuku Öğretim Üyesi

** Kısaltmalar: age.- adı geçen eser; agm.-adı geçen makale; agp.-adı geçen panel; ags.- adı geçen sempozyum; bkz.- bakınız; md.-madde, RG.-Resmî Gazete.

3. Görüşler ve Önerimiz
4. Süreli Seçim, Görüşler ve Önerimiz
5. “.....Bu Meslekten Sayılanlar” İbaresini ve Önerimiz
6. “Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı”, Görüşler ve Önerimiz

V. ANAYASA MAHKEMESİ

1. Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu/Oluşumu
  - A. Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu/Oluşumu Konusunda Görüşler
  - B. Önerimiz
2. Anayasa Mahkemesi'ne Üye Seçimi
  - A. Anayasa Mahkemesi'ne Üye Seçim Yöntemleri Konusunda Görüşler
  - B. Önerimiz
3. Anayasa Mahkemesi'ne Seçilecek Üyelerde Aranacak Şartlar
  - A. Görüşler
  - B. Önerimiz
4. Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Görev Süresi ve Üyeliğinin Sona Ermesi
  - A. Görüşler
  - B. Önerimiz
5. Yüce Divan Yargılaması
  - A. Görüşler
  - B. Önerimiz
6. Anayasa Şikâyeti Başvurusu (Bireysel Başvuru)
  - A. Görüşler
  - B. Önerimiz

SONUÇ

KAYNAKÇA

GİRİŞ

Bildirime 1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının andiçmesi ile ilgili maddede (md.103) bulunup da Özbudun taslağında yemin metninden çıkartılmış olan (md.80) "Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda ....." ifadesi ile sizleri selâmlayarak başlamak istiyorum.

Bildirim başlığı; "Yeni Anayasa Çalışmalarında Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu İçin Üye Seçimleri ve Bazı Konular Hakkında Görüşler"dir.

Bildirim konusu ve sınırları; adı geçen yüksek yargı organlarına ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na üyelerin kimler tarafından seçileceği, üyelerde aranacak şartlar, yapısal ve işlevsel sorunlarına etki yapabilecek bazı görev ve yetkilerine değinilmesidir.

Bildirim amacı; bu saydığım konularda yapılması düşünülen değişikliklerin yargı bağımsızlığı ve yargının iyi işleyişi açısından incelendiğinde meydana gelebilecek aksaklıkları ortaya koymak ve ayrıca yargının yükünü hafifletmek üzere bazı öneriler getirmektir.

Bildirimde vurgulamak istediğim hususlardan birincisi; bir hukuk devletinde yargının bağımsızlığını sağlamanın yollarının, diğer ülkelerin örnekleri incelense bile, uluslararası standartları gözönünde tutmak kaydıyla, kanaatimca **kendi ülkemizin şartlarına göre değerlendirilmesinin** daha doğru olacağıdır.

İkinci vurgulamak istediğim husus; toplumumuzda var olduğuna inandığım uzlaşma kültürünün daha da geliştirilerek özellikle idare hukukunda **yargı öncesi çözüm usûllerinin** artık kullanılmaya başlanması gerektiğidir. Halen ülkemizde birikmiş çok fazla dava dosyası mevcuttur. Bu durum toplumu rahatsız etmektedir.

Ayrıca yüksek yargı organlarını da asıl işlevleri olan içtihat mahkemesi olma kimliğine kavuşturmak lâzımdır.

Geciken adalet, adalet değildir. Ülkesindeki yargının adaleti zamanında ve doğru sağladığına inanan toplumlar mutlu olurlar, dolayısıyla da hoşgörü, karşılıklı saygı ve barış içinde yaşarlar.

Bildirimde vurgulamak istediğim üçüncü husus ise; dile getirilecek olan yapısal ve işlevsel sorunların esas çözüm şeklinin “**insan unsuru**”na bağlı olduğudur.

Çünkü hâkim Mecelle'nin çok güzel tanımladığı gibi; hakîm (hikmetli, bilge, filozof), fehîm (anlayışı ve kavrayışı yüksek), müstakim (doğru, dürüst) ve emin (inanılır, güvenilir), mekîn (vakar sahibi), metîn (vücutça ve akılca sağlam) olmalıdır.¹

Öncelikle konuya bakışımı açıklamak gereğini duyuyorum:

Konuyu bir idare hukukçusu olmam nedeniyle idare hukuku ve anayasa hukuku açısından inceleyecek değilim.

Amacım, temas ettiğim ve görüşlerini aldığım uygulayıcıların dile getirdikleri anayasa değişikliği doğrultusunda ortaya çıkabilecek güçlükleri seçkin heyetinize duyurmak suretiyle çözüm yolu aranmasına katkıda bulunmaktır.

Çağımızda hemen hemen bütün devletlerin ideali bir “hukuk devleti” olmaktır. Hukuk devletinin unsurlarının çoğu yargı ile ilgilidir.

Bir toplumda en önemli işlevi yerine getiren yargı organlarının üyelerinin kimler tarafından, kimler arasından ve nasıl seçileceği konusu yargı bağımsızlığı, âdil yargılanma hakkı ve yargının iyi işlemesi bakımından çok önemli hale gelmektedir.

Üstelik ülkemizde yüksek mahkeme üyeleriyle diğer hâkimler arasında çok büyük bir statü farkı bulunmaktadır.

I. GENEL OLARAK

Anayasalar toplumsal uzlaşma ve dengeler belgesidir. Bu nedenle hak ve özgürlükler içerisindeki, devlet organları arasındaki, devletle toplum arasındaki dengeyi sağlamak² ve gözetmek durumundadırlar. Ülkemizde toplum kesimleri arasında henüz bir

¹ Bkz. Mecelle, Hükâmâ (hâkimlere) dair Fasil, md. 1792.

² KABOĞLU, İbrahim: “Anayasa Yapımı ve Kamuoyuna Sunulan Taslak Metin”, s.39, Panel, Mülkiye, Kış/2007, Cilt: XXXI, 257, s.37-85; KABOĞLU, İbrahim: Anayasa Yargısı, Ankara 1994, s.102-109, 192 sayfa, İmge Kitabevi Yayınları.

uzlaşma sağlanamamış olması nedeniyle yeni bir anayasa hazırlanması için gereken şartların oluşmadığı ifade edilmektedir.³

Kaldı ki; anayasanın ülkeselleşmesi diyebileceğimiz o anayasanın neresi için, hangi ülke ve hangi coğrafya için yapılacağı ayrı bir önem taşımaktadır.⁴

Türkiye’de anayasalar veya taslaklar hemen hemen tamamıyla tepki üzerine düzenlenmektedirler.

Özbudun taslağında en fazla değişiklik yapılan bölüm “yargı” bölümüdür.⁵

1924 Anayasası’nda yasama için “vazifei teşriiye”, yürütme için “vazifei icraiye”, yargı için “kuvvei kazaiye” tâbiri kullanılmıştır.⁶

1961 Anayasasında yasama ve yargı için yetki (md.5 ve 7), yürütme için görev ibaresi (md.6), 1982 Anayasası’nda yasama ve yargı için yetki (md.7 ve 9), yürütme için “yetki ve görev”(md.8) ibaresi kullanılmıştır.

Özbudun taslağında ise yasama için yetki (md. 6), yürütme için yetki ve görev (md.7), Türk ulusu adına egemenlik yetkisi kullanan yargı

³ KANADOĞLU, Korkut: “Anayasa Yapımı ve Kamuoyuna Sunulan Taslak Metin”, s.42,46, Panel, Mülkiye, Kış/2007, Cilt: XXXI, 257, s.37-85. Anayasaların değiştirilmesi konusunda fazla bilgi için bkz. ATAR, Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, Güncelleştirilmiş 2. Baskı, Konya 2002, s.381-390, XIV+376 sayfa, Mimoza Yayınları:71, Hukuk Dizisi: 39; ATAR, Yavuz: Demokrasilerde Anayasal Değişmenin Dinamikleri ve Anayasa Yapımı, Konya 2000, XI+274 sayfa, Mimoza Yayınları:67, Hukuk Dizisi:37; EROĞUL, Cem: Anayasayı Değiştirme Sorunu (Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi), Ankara 1974, XV+279 sayfa, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 371; HAZIR, Hayati: Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara Eylül 2007, s.48-53, X+166 sayfa, Alter Yayınları; ÖZBUDUN, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara 1993, s.121-122, XV+408 sayfa, Yetkin Yayınları; GÖZLER, Kemal: Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, Dokuzuncu Baskı, Bursa 2006, s.38-41, XVI+384 sayfa, Ekin Kitabevi Yayınları; ÖZÜERMAN, Tülây: Türkiye İçin Nasıl Bir Anayasa?, Anayasa’ya Siyasal Yaklaşım, Milliyet Gazetesi Sosyal Bilimler 3. Ödülü, 1. Basım, İstanbul Nisan 1992, 84 sayfa.

⁴ KABOĞLU, İbrahim: agp., s.45.

⁵ EMİNAĞAOĞLU, Ömer Faruk: “Anayasa Yapımı ve Kamuoyuna Sunulan Taslak Metin”, s.39, Panel, Mülkiye, Kış/2007, Cilt: XXXI, 257, s.37-85.

⁶ Bkz. 1924 Anayasası, İkinci Fasal, Üçüncü Fasal, Dördüncü Fasal.

için yetki ve görev ibareleri (md.7 ve 8) kullanılmıştır. Yani Özbudun taslağının bu ibaresinden yargı, ilk bakışta, sanki anayasa yoluyla millet adına yetki kullanan yargı olmaktan çıkartılarak, bir görev veren tarafından yetkilendirilmiş bir merci olmuştur gibi bir anlam çıkmaktadır.”⁷

Görev; tâli nitelikte olup, bir başka organdan yetki alarak ve bir başka organa bağımlı olarak hareket etmek olduğuna göre yargı organları için kullanılması uygun düşmemektedir, yani yargı görevlendirilemez.

Özbudun taslağındaki “yargı” için “yetkili ve görevli” olduğuna dair kullanılan yeni ibare belki hukuk devleti olmak isterken hâkimler devleti olmayı önleme endişesi ile konulmuştur diye de yorumlanabilir. Bu görüşün aksine yüksek yargı organlarının oluşumunda ve üyelerinin seçiminde bazı dengeler gözetilirse hâkimler devleti gibi bir oluşumun Türkiye’de ortaya çıkmayacağına eminiz.

Yargı’nın Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılan yalnızca bir “yetki” olduğu kanısındayız.

Özbudun taslağında “Egemenlik” maddesinde son fıkra olarak “(md.5/f.4) zikredilen “Milletlerarası ve milletlerüstü kuruluşlara üyelikten kaynaklanan sınırlamalar(ın) saklı .....” olduğuna dair fıkra özellikle pozitif hukukumuz bakımından incelenmelidir. Çünkü imtiyazlarla ilgili sözleşmeler nedeniyle doğacak uyuşmazlıklarda yabancı hukuka tâbi olmak gibi bir tehlike ortaya çıkabilir.

Taslağın bu hükmü ulusal egemenliği de, yasamayı da, yargıyı da kapsamaktadır. Bu fıkra yüzünden “Böyle bir hüküm varken biz yargı bağımsızlığından söz edebilecek miyiz?” diye sorulmaktadır.⁸

Yasama, yürütme ve yargının mutlaka birbirinden ayrı olması lâzımdır. Kuvvetler ayrılığı demokrasinin şartıdır. Yasamayı elde eden aynı zamanda yürütmeyi de elde edeceği için, esas olarak ifade

⁷ EMİNAĞAOĞLU, Ömer Faruk: agp., s.39; AYDIN, Ali Rıza: “Yeni Anayasa Çalışmasının Yargı Bölümü Hakkında”, Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı ve Yargıda Örgütlenme, YARSAV Yazıları ve Söyleşiler, Ankara 2008, s.95-97, 312 sayfa, YARSAV Yargıçlar ve Savcılar Birliği, YARSAV Yayınları 2.

⁸ AYDIN, Ali Rıza: “Anayasa Yapımı ve Kamuoyuna Sunulan Taslak Metin”, s.73, Panel, Mülkiye, Kış/ 2007, Cilt: XXXI, 257, s.37-85.

edilmek istenen Kuvvetler ayrılığı, Yürütme ve Yasama arasındaki ayrılık değil, yargı ayrılığıdır.⁹

Yürütmenin ve yasamanın yargının oluşturulmasına katılmasının kabul edilemeyeceği, aksi takdirde ideolojik görüşlerin yargıya da taşınacağı dile getirilmekte ve dolayısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde çoğunluğa sahip bir siyasî partinin yargının üzerinde egemen olacağı, yargının o siyasî partinin görüşleri doğrultusunda siyasallaşmasının yolunun açılacağı tehlikesine işaret edilmektedir.¹⁰

Bu görüşlerin tabii sonucu olarak yüksek yargı organlarının üyelerinin hiçbir suretle yasama organı tarafından seçilmesinin doğru olmayacağı ağırlık kazanmaktadır.

II. HÂKİMLER VE SAVCILAR YÜKSEK KURULU

1. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun Kuruluşu¹¹

1982 Anayasası'na göre (md.159) yedi kişiden oluşan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun beş üyesinden üçünü Yargıtay Genelkurulu'nun, ikisini Danıştay Genelkurulu'nun gösterdiği adaylar

⁹ FEYZİOĞLU, Metin: "Anayasa Taslağına Göre Yargı Bağımsızlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Yargıtay, Danıştay", Anayasa Taslağı Sempozyumunda Yapılan Konuşma, 8 Nisan 2008.

¹⁰ ALAN, Nuri: "Anayasa Yapımı ve Kamuoyuna Sunulan Taslak Metin", s.55, Panel, Mülkiye, Kış/2007, Cilt: XXXI, 257, s.37-85.

¹¹ ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: Anayasa Hukuku İdare Hukuku, 2007 ve 2008 yılı anayasa değişikliklerine göre hazırlanmıştır, 8. Bası, İstanbul Nisan 2008, s.221-223, XXX+904 sayfa, İkinci Sayfa Yayınları, Sınavlara Hazırlık Dizisi-8; GÜNDAY, Metin: İdare Hukuku, 9. Baskı, Ankara Ekim 2004, s.46-49, xxxii+578 sayfa, İmaj Yayınevi; TANÖR, Bülent-Necmi YÜZBAŞIOĞLU: 1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, İstanbul Eylül 2001, s.438-442, 524 sayfa, Yapı Kredi Yayınları-1447; SURLU, Mehmet Handan: "Gündemden İnmeyen Sorun: Yargı Bağımsızlığı veya Türk Yargı Bağımsızlığının Simgesi Olarak Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun Özlenen Oluşumu", s.277-286, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Hukuku 1. Uluslararası Sempozyumu, Avrupa Birliği'ne Uyum Çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Gerçekleştirilen ve Gerçekleştirilmesi Planlanan Reformlar, 22-24 Nisan 2003, Bildiriler, Tartışmalar, Değerlendirmeler (Yayına Hazırlayan: Zafer GÖREN), XVI+518 sayfa, Ankara 2003, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları No:1; İBRAHİMHAKKIOĞLU, Uğur: "Yargı Bağımsızlığı (Yargıç Güvencesi, Yargının ve Savunmanın Bağımsız Örgütlenmesi)", s.660-675, (s. 652-676), Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, 9-13 Ocak 2001 Ankara, Ankara 2001, XV+1199 sayfa, Türkiye Barolar Birliği Yayın No:12.

arasından Cumhurbaşkanı seçmektedir. Kurulun başkanlığı yapan Adalet Bakanı ve bakanlık müsteşarı kurulun tabii üyesidirler.

Dört yıl için seçilen üyeler yeniden seçilebilirler.

Özbudun taslağına göre onyedeki asıl ve dört yedek üyeden oluşacak Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerinin beşi Türkiye Büyük Millet Meclisi, üçü Yargıtay Genelkurulu, ikisi Danıştay Genelkurulu, dördü birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hâkim ve savcıları, ikisi birinci sınıfa ayrılmış idari yargı hâkim ve savcıları tarafından kendi aralarından dört yıl için ve bir defalığına seçileceklerdir (md.109).

Ayrıca Yargıtay ve Danıştay genelkurulları tarafından seçilecek üyelerin en az 60 yaşında olmaları şartı aranmaktadır.

Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi'ne göre Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu; Hâkimler Yüksek Kurulu ve Savcılar Yüksek Kurulu olmak üzere iki kurula ayrılmıştır (md.174 ve md.175). Hâkimler Yüksek Kurulu için Yargıtay Genelkurulu üç, Danıştay Genelkurulu üç, Türkiye Barolar Birliği bir; Savcılar Yüksek Kurulu için Yargıtay beş, Danıştay bir, Türkiye Barolar Birliği bir üye seçeceklerdir.

2. Görüşler

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun oluşumu, üyelerinin seçimi ve Adalet Bakanlığı ile ilişkisi konusunda çeşitli ve birbirine zıt fikirler vardır.

Bu görüşleri çok kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Özbudun taslağındaki onyedeki üyenin dağılımıyla ilgili olarak "dengesizlik" bulunduğu düşünülmektedir.¹²

Onyedeki kişilik kurulda yüksek mahkemelerden sadece beş kişi, birinci sınıfa ayrılmış hâkimlerden onbir kişi bulunacaktır. Bu durumun bizim geleneklerimizle bağdaşmadığı ifade edilmektedir.¹³

Bu takdirde daha değişik bir şekilde; Yargıtay ve Danıştay üyelerinin yanında, ilk derece mahkemelerinde görev yapan hâkim ve

¹² ALAN, Nuri: agp., s.56.

¹³ ALAN, Nuri: agp., s.57.

savcılarının da kurul üyelerinin seçiminde söz hakkına sahip olmalarını sağlayacak düzenlemelere gidilmesi gerektiğini düşünenler vardır.¹⁴

Kurula; taşradan, ilk derece mahkemelerinden, kurulduğu takdirde istinaf mahkemelerinden seçilecek olanların Kuruldaki görev süreleri bittikten sonra ilk derece mahkemelerine geri dönmeleri, ya da Danıştay veya Yargıtay üyesi olmaları, teminatlı bir yerde göreve başlamaları gerektiği görüşünde olanlar da vardır.

Bir görüşe göre Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun üye sayısı artmalı, daireler halinde çalışmalı, kurul adlî kurul ve idarî kurul olmak üzere ikiye ayrılmalıdır.¹⁵

Kurulun hâkimler ve savcılar için iki ayrı kurul olması ve bir genelkurulu bulunması gerektiğini düşünenler yanında, ayrı hükümlere tâbi tutulmalarının yanlış olduğunu, hâkim ve savcı arasında derin bir farklılık bulunmadığı için bir tane kurulun bulunmasının yeterli olacağını, önemli olanın savcılardan da seçilmesi olduğunu düşünenler bulunmaktadır.

Üyelerin bir kısmının Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmesi; üyelerin siyasallaşmasına yol açacağı gerekçesiyle¹⁶ doğru bulunmamaktadır.

Bu fikrin tam tersini de düşünenler vardır. Anayasa Mahkemesi üyelerinin belli bir oranının Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmesi, bu mahkemenin demokratik meşruiyetine ne ölçüde katkı sağlayacak ise, benzer biçimde Meclisin Kurula belli oranda üye seçebilmesinin de o ölçüde yerinde olacağı söylenmektedir.¹⁷

Başka ülkelerden örnekler gösterilirken onları tam olarak yansıtmak gerektiği Fransa'daki Hâkimler ve Savcılar Yüksek

¹⁴ BAYSAL, Mustafa: "Bulgaristan'da Yargı Bağımsızlığı ve Türkiye'deki Durum Üzerine Bazı Düşünceler", s.127-128, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XI, Sayı: 3-4, Aralık 2007, s.105-130.

¹⁵ TÜRK, Hikmet Sami: "Anayasa Değişiklikleri ve Anayasa Taslağı", Anayasa Taslağı Sempozyumunda Yapılan Konuşma, 8 Nisan 2008; ULUSOY, Ali: "Yapısal Reformlar", s.25, Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar, Temmuz 2003, Yıl:40, Sayı: 472, s.19-25.

¹⁶ KANADOĞLU, Korkut: agp., s.51.

¹⁷ BAYSAL, Mustafa: agm., s.128.

Kurulu'nun başında adalet bakanının olduğunu ama Kurulun ayrı sekretaryasının bulunduğunu da eklemek gerekir denilmektedir.¹⁸

Yargıtay üyelerinin tamamını, Danıştay üyelerinin dörtte üçünü seçecek olan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerinin bir kısmını Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin seçmesi şeklindeki düzenlemeye göre Kurulun oluşumunun Özbudun taslağında 1982 Anayasası döneminden de geriye gittiği, siyasî iktidarın etkinliğine daha açık hale geldiği, binasının, örgütünün, sekretaryasının, bütçesinin yine bulunmadığı ifade edilmektedir.¹⁹

3. Önerimiz

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nu Hâkimler Yüksek Kurulu ve Savcılar Yüksek Kurulu şeklinde ayırmak doğru değildir. Karışıklığa sebebiyet verecektir.

Bir savcı hâkimliğe veya bir hâkim savcılığa geçebilir.

Adalet bakanı ve müsteşarın Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nda şimdiye kadar iddia edildiği gibi ne dereceye kadar birinci derecede etkili rol oynadıkları belli değildir. Çünkü halen Kurulda Yargıtay'ın ve Danıştay'ın seçtiği üyeler çoğunluktadır ve beş kişidirler. Bu beş kişinin bakanın ve müsteşarın emri veya tesiri altına girerek karar verdiklerini iddia etmek bu düzeydeki hâkimlerimize karşı saygısızlık ve haksızlık olur.

Bakanın ve müsteşarın özellikle savcılarının tayini bakımından heyette bulunmalarında zorunluluk vardır. Çünkü savcılar kovuşturma yapmak, kamu davası açmak bakımlarından yürütme organıyla işbirliği halindedir.

Ülkenin herhangi bir yerinde çıkacak, örneğin bölücülük, tarikatçılık gibi; olaylardan doğacak sorumluluk doğrudan doğruya yürütme organına aittir. Eğer o yerin savcısı bunlar hakkında takibat yapmıyorsa, yürütme organı savcıya her zaman kovuşturma yapması, dava açması için emir verebilir. Savcı; bilindiği gibi yargılama sırasında hürdür; isterse mahkûmiyet isterse beraat kararı verilmesini

¹⁸ KABOĞLU, İbrahim: agp., s.43.

¹⁹ GÜNDAY, Metin: "Anayasa Taslağına Göre Yargı Bağımsızlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Yargıtay, Danıştay", Anayasa Taslağı Sempozyumunda Yapılan Konuşma, 8 Nisan 2008; FEYZİOĞLU, Metin: ags.

talep edebilir, ona kimse emir veremez. Yargılamada cumhuriyetin savcısıdır. Bu bakımdan yürütme organı kendisince kritik gördüğü bölgelere, sebeplerini açıklamak suretiyle Kurula; atanmasını istediği savcılarını önerebilmelidir.

Hâkimler bakımından sakıncalı haller varsa, yürütme bu durumu Kurulun takdirine sunmalıdır.

Bu sunuşu idarenin Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nu kesinlikle etkileyeceği varsayımıyla yorumlamak ne dereceye kadar uygun olur, takdirinize bırakıyorum.

Öyle zannediyorum ki; şimdiye kadarki uygulamada Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun bağımsız bir kurula yakışır biçimde teçhiz edilememiş olması Kurul aleyhindeki bazı düşüncelerin kaynağı olmuştur.

Kurulun müstakil binası yoktur. Kurulun sekretaryası yoktur. Sekretarya görevinin Adalet Bakanlığı tarafından yapılıyor olması hem Kurulu hem de bakanlığı haksız ve yersiz töhmetler altında bırakmaktadır. Sanki bakanlık hâkim ve savcılarını kişisel dosyalarını tam olarak Kurula getirmiyormuş gibi bir zehap yaratılmıştır.

Bu bakımdan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu bağımsız bir binaya, kendisine özgü bir sekretaryaya, ayrı bir arşive ve dolayısıyla ayrı bir bütçeye sahip olmalıdır.

O takdirde bütün olumsuz görüşler son bulacak, bakan ve müsteşar da ve Kurul üyesi yüksek hâkimler de her türlü sui zannın (kötü sanı) hedefi olmaktan kurtulacaklardır.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun üye sayısı ne kadar az olursa o kadar iyi olacaktır. Bu nedenle yedi asıl üyeye dört yedek üyenin uygun olduğunu düşünüyoruz.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na üye seçiminin Yargıtay ve Danıştay genelkurullarının kendi üyeleri arasından yapılmasını uygun buluyoruz.

Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni, Türkiye Barolar Birliği'ni öncelikle hâkimleri ve savcılarını tanınamaları nedeniyle seçime karıştırmamalıdır. Ayrıca "Bu bizdendir, bu bizden değildir" gibi sübjektif değerlendirmeler yapmaları tabii olan siyaset adamlarını seçime karıştırmamak suretiyle, seçilen hâkim ve savcılarının şu veya bu siyasî görüşüne peşinen mal edilmeleri de önlenmiş olur.

Yargıtay ve Danıştay üyelerinin üç ve iki üyelik şeklindeki orantısını da muhafaza etmek tabiidir.

Görev süresi biten üyelerin yeniden seçilmelerinde mahzur yoktur. Aksine hem hâkimler ve savcılar çevresini tanımış olmaları, hem de tecrübe kazanmış bulunmaları bakımından bir defa daha seçilmelerinin yerinde olacağı kanısındayım.

III. ASKERİ YÜKSEK İDARE MAHKEMESİ

1. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin Kuruluşu²⁰

Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, 1961 Anayasası'na 1971 yılında yapılan değişiklik ile girmiştir (md.140).

Asker kişiler ile ilgili idarî davaların Danıştay'dan alınarak Askerî Yargıtay'da kurulacak özel dairede görüleceğine dair öneriden vazgeçilerek ayrı bir Askerî Yüksek İdare Mahkemesi kurulması yolu tercih edilmiştir.

1961 Anayasası'nın 140. maddesinde yapılan bu değişikliğin sebebi şöyle açıklanmıştır: "Adlî kaza ile idarî kazanın bünyesinden doğan farklılık".²¹

Asker kişilerle ilgili davaların Danıştay'ın görevi dışında bırakılmasının gerekçesi ise Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun gerekçesinde açıklanmış ve kısaca "Danıştay'ın askerlerin özlük işlerini sivil idareye paralel bir açıdan ele almasının, silâhlı kuvvetlerin hizmet gereklerine ters düştüğü" şeklinde ifade edilmiştir.²²

1982 Anayasası'nda (md.157) aynen muhafaza edilen Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'ne Özbudun taslağında yer verilmemiştir.

²⁰ 4 Temmuz 1972 gün ve 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu ile Askerî Yüksek İdare Mahkemesi kurulmuştur. 25.12.1981 gün ve 2568 sayılı Kanun ile Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nda değişiklik yapılmış ve 1982 Anayasası ile bu yüksek mahkemenin görevlerine açıklık getirilmiştir.

²¹ GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: Yönetmelik Yargı, Güncelleştirilmiş 23. Baskı, Ankara Ekim 2005, s.50, XXV+568 sayfa, Turhan Kitabevi Yayınları.

²² Bu konuda fazla bilgi için bkz. GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: age., s.49-57; ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, 2. Basıdan Tıpkı (3. Bası), İstanbul Mart 2008, s.20-25 ve s.81-96, X+346 sayfa, İkinci Sayfa Yayınları, İkinci Sayfa Dizisi 6.

Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi'nde ise Askerî Yüksek İdare Mahkemesi muhafaza edilmekle beraber (md.171) 1982 Anayasası'ndan farklı bir şekilde düzenlenmiş ve mahkeme sadece askerî hâkim sınıfına mensup üyelerden oluşturulmuştur.

2. Görüşler

Bugün tamamıyla kaldırılması düşünülen Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin Türk hukuk sistemindeki yerini ve görevini hatırlamak gerekmektedir. Çünkü askerlerin zât işleriyle ilgili uyuşmazlıklar için cumhuriyet döneminde birçok merci görevlendirilmiş ve yetkilendirilmiştir.²³

²³ ODYAKMAZ, Zehra: Askerî İdarî Yargıda Kararlara Karşı Başvuru Yolları, [Basılmamış Kitap Çalışması], İkinci Bölüm, (1) ve (2) no.lu dipnotlar.

İdarî yargı bakımından asker kişiler hakkında uygulamanın geçirdiği aşamaları gözden geçirmekte fayda vardır:

Cumhuriyet dönemi Danıştay kurulmadan önce milli mücadele yıllarında, ilk kez 1868 yılında Şûray-ı Devlet adıyla kurulan Danıştay'ın görevlerini yerine getirmek üzere 1921 yılında 1337 tarih ve 131 sayılı "Şûray-ı Devlet'in Memurin Muhakematına Mûteallik Vezâifinin Sureti İfâsı Hakkında Kanun"la Türkiye Büyük Millet Meclisi Memurin Muhakemat Encümeni ve Muhakemat Heyeti oluşturulmuştur.

1. Danıştay'ın Görevli Olduğu Dönem (6 Temmuz 1927-18 Haziran 1934)

1924 Anayasası'nın 51. maddesine göre "Şûray-ı Devlet" adıyla Danıştay kurulmuş, başkan ve üyelerin seçimi 23 Haziran 1927 tarihinde tamamlanmış ve mahkeme bu tarihten itibaren görev yapmaya başlamıştır. Danıştay'ın görevli olduğu bu dönem 6 Temmuz 1927-18 Haziran 1934 tarihleri arasındadır.

2. Zât İşleri Son Tetkik Mercii Encümeni'nin Görevli Olduğu Dönem (18 Haziran 1934-30 Mayıs 1938)

18 Haziran 1934 tarih ve 2515 sayılı Millî Müdafaa Vekâletinde "Zât İşlerinin Son Tetkik Mercii Encümeni Teşkili Hakkında Kanun"un uygulandığı bu dönemde askerî şahıslarla ilgili idarî eylem ve işlemler üzerinde yargısal denetim kaldırılarak uyuşmazlıkların yürütme organı içinde hallini öngören idarî denetim sistemi getirilmiştir. Sistemde yargısal denetim öngörülmediği için kanun yolları da yoktur. Bunun yerine Zât İşleri Son Tetkik Mercii Encümeni'nin Kararları Aleyhine Kanununun 4. maddesine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başvuru ile idarî başvuru yolu ihdas edilmiştir. Bu da siyasi denetim yolu olarak değerlendirilebilir. (18 Haziran 1934 gün ve 2515 sayılı Millî Müdafaa Vekâletinde Zât İşlerinin Son Tetkik Mercii Encümeni Teşkili Hakkında Kanun için bkz. 25 Haziran 1934 gün ve 2735 sayılı RG., 3. Tertip Düstur, Cilt:15-16, s.493).

3. Askerî Yargıtay'da Özel Bir Dairenin Görevlendirildiği Dönem (30 Mayıs 1938-13 Temmuz 1953)

30 Mayıs 1938 gün ve 3410 sayılı "Askerlerin Zât İşlerine Taallük Eden Davalarının Tetkik ve Muhakeme Usûlü Hakkında Kanun"la asker kişilerin idarî uyuşmazlıkları için Askerî Yargıtay'da özel bir daire görevlendirilmiştir. (30 Mayıs 1938 gün ve 3410 sayılı Askerlerin Zât İşlerine Taallük Eden Davalarının Tetkik ve Muhakeme Usûlü Hakkında Kanun için bkz. 25 Haziran 1938 gün ve 3943 sayılı RG., 3. Tertip Düstur, Cilt:19, s.427-431).

4. Danıştay'ın Görevli Olduğu Dönem (13 Temmuz 1953 - 4 Temmuz 1972)

13 Temmuz 1953 tarih ve 6142 sayılı "Askerlerin Zât İşlerine Taallük Eden Davalarının Tetkik ve Muhakeme Usûlü Hakkında Kanun'un Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun"la yeniden Danıştay görevlendirilmiştir. (13 Temmuz 1953 tarih ve 6142 sayılı Askerlerin Zât İşlerine Taallük Eden Davalarının Tetkik ve Muhakeme Usûlü Hakkında Kanun'un Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun için bkz. 17 Temmuz 1953 gün ve 8460 sayılı RG., 3.Tertip Düstur, Cilt:34, s.1556-1557. 21 Kânunuevvel 1938 tarih ve 3546 sayılı Devlet Şûrası Kanunu için bkz. 30 Kânunuevvel 1938 gün ve 4098 sayılı RG., 3. Tertip Düstur, Cilt:20, s.92-101.)

5. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin Görevlendirildiği Dönem (4 Temmuz 1972)

a) 1961 Anayasası Dönemi

1961 Anayasası'nda, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi mevcut değildi. Bu Anayasa'nın 138. maddesinde askerî yargı, 140. maddesinde Danıştay, 141. maddesinde Askerî Yargıtay düzenlenmişti. Askerî şahıslarla ilgili idarî işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların nerede çözümleneceğine dair bir hüküm mevcut değildi. Bu konulara Danıştay bakıyordu.

20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı Kanun ile 1961 Anayasası'nın 140. maddesine bir fıkra eklenmiş ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin kurulması sağlanmıştır. Bu dönemde Askerî Yüksek İdare Mahkemesi halen yürürlükte olan 4 Temmuz 1972 gün ve 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nu uygulamıştır.

b) 1982 Anayasası Dönemi

Askerî Yüksek İdare Mahkemesi 1982 Anayasası'nın 157. maddesinde yer almakta ve 1981 tarihinde 2568 sayılı Kanunla değişikliğe uğrayan 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nu uygulamaktadır. (4 Temmuz 1972 tarih ve 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu için bkz. 20 Temmuz 1972 gün ve 14251 sayılı RG., 5.Tertip Düstur, Cilt:11, s.2780. 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nda değişiklik yapan 25 Aralık 1981 tarih ve 2568 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu ile Askerî Hâkimler Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun için bkz. 26 Aralık 1981 gün 17556 sayılı RG., 5. Tertip Düstur, Cilt:21, s.96-103.)

Askerî idarî yargının tarihsel gelişimi konusunda bkz. **Askerî Temyiz Mahkemesi Tarihçesi**, Ankara 1956, s.22; ÇOKER, Fahri: "Askerî Kişilerin İdarî Eylemlerinden Şikâyet ve Dava Hakkının Gelişimine Toplu Bir Bakış", Askerî Adalet Dergisi, Sayı:58, Ankara 1971, s.3; DURAN, Lütfi: "Askerî İdarenin Yargısal Görev ve Yetkisinin Sınırları", ONAR Armağanı, İstanbul 1977, s.196; GÜRAN, Sait: "İdare, Memur, Danıştay Üçgeni", Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Kutlama Sempozyumu 1981, s.44; KERSE, Ahmet: "Anayasa Tadili ve Danıştay", 3.12.1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.2; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: age., s.49-50; KIZILOĞLU, Esenal: Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin Görev Alanı ve

Halen bir anayasa kuruluşu olan Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin mevcudiyetine karşı olanlar genellikle şu görüşleri dile getirmektedirler:

Sırf askerî suçlar için askerî ceza mahkemelerinin durabileceğini, ancak Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin Danıştay'ın bir dairesi içine yerleştirilebileceğini ve Danıştay'ın ihtisaslaşabileceğini söyleyenlerin yanında, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin Askerî Yargıtay'ın bir parçası olması gerektiğini düşünenler de vardır.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin kaldırılarak görevinin başka mahkemeler tarafından yapılması gerektiğine gerekçe olarak da bağımsız yargıda hâkimlerin rütbesiz olmasını, yargılanan ve yargılayan kişilerin rütbelerinin akla geldiğini, rütbe durumunun hep sorun olduğunu, bir askerî mahkemede, özellikle Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nde davacı, davalı ve hâkimlerin birbirlerinin rütbelerini bilmemeleri gerektiğini, bunun da mümkün olmadığını, üst rütbelerden baskılar gelebileceğini ileri sürmektedirler.

Önerilen askerî idarî davalara Danıştay'ın veya Askerî Yargıtay'ın bir dairesi tarafından bakılmasına ilişkin görüş, askerî idarî yargı tarihi incelendiğinde görülecektir ki geçmişte uygulanmış ve fakat başarılı olamamıştır.

3. Önerimiz

Biz, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin kaldırılmasına karşıyız.

“Askerî Yüksek İdare Mahkemesi günümüzde askerî otoritelerce alınmış askerî nitelikteki kararların yargısal denetimini yapma konusunda belli bir uzmanlığa gelmiştir”.²⁴

İdarî yargının bir bütün olduğunu, bölünmemesi gerektiğini savunanlar bile Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin, alanındaki başarısını kabûl etmektedirler.

Görev Alanının Sınırları, Ankara 1989, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi), s.4-12; ONAR, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Umumi Esasları, Cilt:1, Üçüncü Bası, İstanbul 1966, s.460; ÖZGÜLDÜR, Serdar: Türk Hukukunda Askerî İdarî Yargının Tarihî Gelişimi Üzerine Bir İnceleme, Ankara 1986, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi); ŞAHİN, Mustafa: “Askerî İdarî Yargının Kısa Tarihçesi”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, 1985, Yıl:104, Sayı:299, s.90; TOĞRUL, İlhan: “Askerî İdarî Yargının Genel Esasları ve Yargılama Usülleri”, Askerî Adalet Dergisi, Yıl:16, 1972, Sayı:64, s.14.

²⁴ ALAN, Nuri: agp., s.83-84.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesi kaldırıldığı zaman, bütün yük genel idarî yargının üstüne yüklenecektir.

Asker kişinin doğrudan ilk derece idare mahkemelerine gitmesini, ordu hiyerarşisinin özel yapısı ve ordunun disiplini gereği doğru bulmuyoruz.

Rütbe ile ilgili mahzurlar Askerî Ceza Kanunu'nu uygulayan askerî mahkemeler ve Askerî Yargıtay için daha fazlasıyla mevcut olduğu halde bu askerî yargı organlarının kaldırılmaması Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'ni kaldırmak isteyenler için; açıklanması adalet bakımından mümkün olmayan bir çelişkidir. Kaldı ki ileri sürülen mahzurlar tamamen nazardır.

Kamu düzeni, kamu yararı konusunda idarenin takdir hakkını değerlendirmek bakımından nasıl ki adlî yargı düzeni yanında idarî yargı rejiminin varlığına ihtiyaç hatta zorunluluk varsa, askerî idarî tasarruflar bakımından da ayrı bir askerî idarî yargıya gerek vardır.

Askerî idarî yargı askerî düzeni, askerî yapıyı, hiyerarşinin zorunluluklarını ve disiplin gereklerini değerlendirmek durumundadır.

Cumhuriyet tarihimizde askerlerin zât işleri bakımından yukarıda belirtildiği gibi her yol denenmiştir.

Son olarak kurulan Askerî Yüksek İdare Mahkemesi askerî idarî davaların çözümü bakımından en iyi sonuç alan merci olmuştur. Bu husus Askerî Yüksek İdare Mahkemesi aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açılan bir davada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce açıkça belirtilmiştir. Bu mahkeme, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin bağımsız ve tarafsız bir mahkeme olmadığı iddiasıyla açılan davaya ilişkin kararında özetle şu görüşlere yer vermiştir²⁵:

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, öncelikle Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'ne atanan askerî hâkimlerin bağımsızlığının Anayasa ve ilgili yasa hükümleri ile garanti altına alındığını belirtmiş, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'ndeki askerî hâkimlerin atanma usûlleri

---

²⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'ne ilişkin Türkiye aleyhine yapılan 29870/96 sayılı başvuru hakkındaki 25 Mayıs 2000 tarihli kararı (5 Ekim 2005 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yapılan 23870/96 sayılı başvuru, 22 Ocak 1006 tarihinde kayda geçmiştir). Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin bağımsızlığı konusunda aksi fikir için bkz. GÖZLER, Kemal: age., s.338-339.

yönünden gerek idareye gerek davanın taraflarına karşı yargı bağımsızlığının katı kurallarına uyarak görevlerini icra etmelerini engelleyecek hiçbir durumun olmadığı sonucuna varmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'ndeki askerî hâkimler hiçbir şekilde kararlarından dolayı idareye hesap verme durumunda değildirler. Disipline ilişkin konular Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Yüksek Disiplin Kurulunca incelenip karara bağlanmaktadır.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'ne üye olarak atanan sınıf subayları yönünden ise, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bunların salt Genelkurmay Başkanlığı'nca önerilen üç aday arasından seçilmesi sebebiyle bağımsızlıklarının zedelendiğinin söylenemeyeceği görüşündedir.

Sınıf subayı üyelerin nihâî atama yetkisi Cumhurbaşkanındadır. Bunların atanması sonrası, sınıf subayı üyeler, aynen askerî hâkim üyeler gibi görevlerini yerine getirirken dış müdahaleye karşı anayasal koruma güvencesi altındadırlar. Görevleri süresince askerî veya idarî yetkili birimlerin kararı ile görevlerinden alınamazlar. Bunların en fazla dört yıllık bir süre ile görev yapmalarının sağlanması ve disiplin konularında Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Yüksek Disiplin Kurulu'na tâbi kılınmaları suretiyle sınıf subayı üyelerin idareye karşı bağımsızlıkları güçlendirilmiştir. Bunlar, görev süreleri zarfında idarî veya askerî yetkililerce herhangi bir değerlendirmeye tâbi tutulmamaktadırlar.

Yine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi sübjektif veya objektif esaslar doğrultusunda Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'ndeki yargılamanın ve verdiği kararın, tarafsızlığını kuşkulu hale koyacak hiçbir durumun tespit edilemediği sonucuna varmış ve başvurunun oybirliğiyle reddine karar vermiştir.

Bu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin kaldırılması ve özellikle Danıştay'da kurulacak bir özel dairede asker kişilerin idarî uyuşmazlıklarına bakılması yolundaki fikirlerin dayanağını ve gerekçesini bertaraf etmektedir.

IV. DANIŞTAY

1. Danıştay Üyelerinin Seçimi

1924 Anayasası'nda (md.51) Danıştay başkanlarını ve üyelerini daha önce önemli görevlerde bulunmuş, uzmanlıkları, bilgileri ve

görgüleriyle belirgin kimseler arasından Türkiye Büyük Millet Meclisi seçmekteydi.

1961 Anayasası'na göre (md.140) Danıştay üyeleri Bakanlar Kurulu ile Danıştay Genelkurulu tarafından gösterilen adaylar arasından Anayasa Mahkemesi'nce seçiliyordu.

1982 Anayasası'nda (md.155) ise üyelerin dörtte üçünün Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, dörtte birinin de Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi öngörülmüştür.

Özbudun taslağında üyelerin dörtte üçü Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, dörtte biri Bakanlar Kurulu tarafından seçilecektir.

Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi'ne göre ise üyelerin dörtte üçü yeni kurulacak olan Hâkimler Yüksek Kurulu ve dörtte biri de Cumhurbaşkanı tarafından seçilecektir.

2. Danıştay'a Üye Seçileceklerde Aranılan Nitelikler

1982 Anayasası'na göre Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun seçeceği üyelerde aranılan nitelik birinci sınıfa ayrılmış idarî yargı hâkim veya savcısı olmalarıdır. Cumhurbaşkanının seçeceği üyelerde aranılan nitelikler, özel kanununda gösterilen (Danıştay Kanunu md.8) niteliklerdir.

Özbudun taslağında Danıştay'ın Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından seçilecek üyelerinde "... özel kanunlarında öngörülen yöntemlerle ölçülen **liyakat ve başarı...**" gibi niteliklerin dikkate alınacağına dair yeni bir koşul getirilmiştir.

3. Görüşler ve Önerimiz

Danıştay üyesi seçilebilecek düzeye gelmiş birinci sınıf idarî yargı hâkim veya savcısının, böyle bir ölçümlemeye tâbi tutulmasının mümkün ve doğru olmayacağını, zaten yeterli bir kariyere sahip olduğunu peşinen kabul etmek zarureti vardır. Bu zaruret o yüksek yargı organına beslediğimiz güven ve saygının tabii sonucudur.

Kaldı ki; böyle bir ölçümlemede "insan unsuru"nın önemli rol oynayacağı açıktır.

Danıştay üyelerinin dörtte birini; kararlarını denetlediği Bakanlar Kurulu'nun seçmesi, çoğunluğun fikrine göre kuvvetler ayrılığı ilkesi gereği tartışmasız reddedilmelidir.²⁶

Belki de Danıştay'ın ikili yapısı nedeniyle, yargısal görevlerinin yanında danışma görevinin de bulunması dolayısıyla Bakanlar Kurulu'na üye seçme görevi verilmiş olabilir, diye yorum yapılmaktadır.

Danıştay'a Bakanlar Kurulu tarafından doğrudan üye seçiminin benimsenerek yargının kuşatıldığı düşünülmektedir.²⁷

Danıştay'a -dörtte bir oranında bile olsa- dışarıdan üye seçimine karşı olanlar vardır. Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı gibi başka hiçbir kurumun karışmamasının, tamamının yalnızca Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından seçilmesinin doğru olduğu fikrini savunmaktadırlar. Dışarıdan gelen üyelerin Danıştay'ın tarafsızlığını etkilediğini, çünkü taraflı olarak seçilip geldiklerini düşünmektedirler ve karar aşamasında "hukukîlik denetimi"ni bazen aşmakta olup, "yerindelik denetimi"ne girebildiklerini belirtmektedirler.

Artık yetişmiş eleman olarak idarî yargı hâkim ve savcılar varken, kamu hizmeti, kamu yararı, fert ile idare arasındaki denge gibi nitelikleri gözetmek üzere idarenin içinden üye seçmenin gerekli olmadığını düşünmektedirler.²⁸

Yıllarca tetkik hâkimi, hâkim ve savcı olarak görev yaparak yetişen kişinin bu dengeleri zaten bileceğini ifade etmektedirler.

Özbudun taslağında yer alan dörtte bir oranında üyenin Cumhurbaşkanı yerine Bakanlar Kurulu tarafından seçilmesi önerisine katılmıyoruz. Çünkü Danıştay, Bakanlar Kurulu kararları aleyhine açılan davalara da bakmaktadır.

²⁶ KANADOĞLU, Korkut: agp., s.50-51; EMİNAĞAOĞLU, Ömer Faruk: agp., s.39.

²⁷ EMİNAĞAOĞLU, Ömer Faruk: agp., s.39.

²⁸ Bu konuda fazla bilgi için bkz. ATAR, Yavuz: "Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın Kuruluşu Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Anayasa Değişikliği Önerisi", s.271-275, (s.265-275), Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Hukuku 1. Uluslararası Sempozyumu, Avrupa Birliği'ne Uyum Çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Gerçekleştirilen ve Gerçekleştirilmesi Planlanan Reformlar, 22-24 Nisan 2003, Bildiriler, Tartışmalar, Değerlendirmeler (Yayına Hazırlayan: Zafer GÖREN), XVI+518 sayfa, Ankara 2003, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları No:1.

Bir Danıştay üyesinin; kim veya neresi tarafından seçilirse seçilsin bağımsızlığını ve tarafsızlığını koruyacağına eminiz.

Ancak kamuoyu; seçene karşı bir minnet borcuyla bağılıymış gibi mütalâa edecek, peşinen Bakanlar Kurulu tarafından seçilen üyelerin Bakanlar Kurulu aleyhine açılan davalarda tarafsızlıklarından şüphe edebilecektir.

Kaldı ki; yukarıda saydığım sebeplerle Cumhurbaşkanı tarafından da seçilmesine taraftar değiliz. Hepsini Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Danıştay, idarî yargı hâkim ve savcılar arasından seçmelidir. Önerimizin geleneklerimize de uygun düşeceği kanısındayım.

Diğer ülkelerde çeşitli yöntemlerle seçim yapılmaktadır.²⁹

4. Süreli Seçim

Özbudun taslağına göre Danıştay'a hem Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve hem de Bakanlar Kurulu tarafından seçilen üyelerin dokuz yıl süreyle görev yapacak olmaları en çok tartışılan konulardan biridir.

²⁹ Bu konuda fazla bilgi için bkz. Dünyada İdarî Yargının Dünü, Bugünü, [basım yeri ve yılı yok], VII+192 sayfa, Danıştay Yayın Bürosu Yayınları.

Diğer ülkelerdeki Danıştay, Yüksek İdare Mahkemesi veya bu görevi yapan Yüksek Mahkeme üyelerinin seçim şekilleri birbirlerinden farklıdır.

Özel komisyonun veya Cumhurbaşkanı'nın gösterdiği adaylar arasından Meclis; Danıştay, Yüksek Mahkeme, Senatonun gösterdiği adaylar arasından Kral, Adalet Bakanının tavsiyesi üzerine Kral, sınavı kazananlar veya diğer hâkimlerin görüşlerini alarak Cumhurbaşkanı, Danıştay Danışma Komitesi'nin görüşü alındıktan sonra Cumhurbaşkanı, Yüksek Yargı Kurulu, Ulusal Halk Kongresi Daimî Komitesi, Hâkimlerden Kurulu Bağımsız Komite, Seçiciler Kurulu, Yüksek Mahkeme önerisiyle Adalet Bakanı, Hâkimler Yüksek Kurulu'nun önerisi üzerine Danıştay, Hâkimler Kurulu'nun görüşü alındıktan sonra Yüksek Mahkeme Başkanı, Danıştay üyelerinden oluşan Seçiciler Kurulu, İdarî Yargı Hâkimler Yüksek Kurulu seçmektedir. Bazılarında dörtte biri hükümet, dörtte biri sınav, dörtte ikisi bölge idare mahkemesi üyeleri arasından, Ulusal Hâkimlik Okulu bölümü mezunları arasından, üçte biri dışarıdan hükümet, diğerleri ulusal idarecilik okulu mezunlarından, baroya kayıtlı avukatlar arasından genel vali tarafından seçilmektedir.

O halde; bu seçim şekillerini; çok genel olarak Millet Meclisinin seçtikleri, kral veya Cumhurbaşkanı'nın gösterilen adaylar arasından seçtikleri, ülkelere göre muhtelif isimler alan bir Yüksek Kurul veya Komitenin seçtikleri ve çok az da olsa bir kısmını hükümetin seçtikleri olmak üzere birkaç grupta toplayabiliriz.

Görev süresi her iki grup için de süreli olmalı, onbeş yılı geçmemeli ve sadece bir kere seçilmeli diyenler, seçildikten sonra performans denetimi olmamasını gerekçe olarak göstermektedirler.

Yeniden seçilebilir diyenler de bir kısım üyenin yenileneceğini ve böylece taze kan geleceğini, bunun da verimlilik açısından iyi olacağını ifade etmektedirler.

Danıştay üyelerinin görev süresi için belirli süreyi uygun bulanlar, süre bittikten sonraki dönüşü özlük hakları bakımından ayarlamak lâzımdır diye düşünmektedirler³⁰.

Ancak görev süresi biten bir üyenin sadece özlük haklarını iyi bir şekilde düzenlemenin yeterli olamayacağını düşünüyoruz.

Dokuz yıl süreyle göreve getirilen üye, bir kez daha seçilmek istiyorsa, belki de son bir yılını tekrar seçilebilmek için gerekli temasları yapmakla geçirecek ve verimi düşülebilecektir.

Kaldı ki; "Dokuz yıl yüksek mahkeme üyeliği sıfatını kazanmış bir kişinin Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun [veya Bakanlar Kurulu'nun] önüne giderek yeniden seçilmesini talep etmesi bizim uygulamalarımıza ve geleneklerimize aykırıdır".³¹

Yeniden seçilmek istemeyen veya isteyip de seçilemeyen üye, temyiz merciinde dokuz yıl görev yaptıktan sonra tekrar ilk derece mahkemesindeki hâkimlik görevine mi dönecektir?

Bu üyeler, bir nevî azledilmiş olacaklardır³². Hâkimler azledilemez (1982 Anayasası md.139). Kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekli dahî edilemezler.³³

Kaldı ki; özellikle Bakanlar Kurulu tarafından seçilmiş olanların eski görevlerine geri döndüklerinde bağımsızlıklarından kuşku duyulabilecektir.

---

³⁰ Örnek olarak da, Yüksek Askerî Şûra (YAŞ) kararıyla kadrosuzluk sebebiyle emekliye ayrılan albaylara general maaşına denk ödeme yapılmasını göstermektedirler.

³¹ ALAN, Nuri: agp., s.57.

³² GÜNDAY, Metin: ags.

³³ Yargı bağımsızlığı ve hâkim teminatı konusunda bkz. BAYSAL, Mustafa: agm., s.105-130.

Bu konuyu özellikle Danıştay'ın yapısı gereği ihtiyaç duyularak seçilmiş üst düzey yöneticiler açısından değerlendirmek gerekmektedir.

Milletvekili aday adayı veya aday olan hâkimler de artık geri dönememektedirler.

Danıştay üyelerinin – ister Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, ister Cumhurbaşkanı veya Bakanlar Kurulu tarafından seçilsin – seçilme süreleri yaş haddini doldurana kadar olmalıdır. Süre konulması her iki grup için de yanlıştır. Dörtte birine veya dörtte üçüne uygulanması da ayırıcılık olacaktır. Süreyle sınırlandırılması süre bitiminde yeniden seçilebilmek için ödün vermek zorunda kalacakları gibi bir düşüncenin doğmasına neden olur.

Danıştay üyelerini böyle bir zan altında bırakmak doğru olmayacaktır. Bu sebeple yaş haddine kadar görevlerine devam etmeleri uygun olur kanaatindeyim.

5. “..... Bu Meslekten Sayılanlar” İbaresini

1982 Anayasası'nda ve Özbudun taslağında bulunan, Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi'nde kaldırılmış olan “..... ve bu meslekten sayılanlar arasından ....” ibaresi maddede yer almalıdır kanaatindeyiz.

Bu meslekten sayılanlar; hâkimlik kadrosunda olup da hâkimlik yapmayanları kapsamaktadır. Yani bakanlıkta idarî görev yapan hâkim ve savcılar, genel müdürü, daire başkanını, Anayasa Mahkemesi'ndeki raportörleri, Başbakanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Adalet Bakanlığı, RTÜK, Kamu İhale Kurulu gibi yerlerdeki çalışanları vb. ifade etmektedir.

Ancak, hâkim kökenlilerin “yürütme”de –meselâ müsteşar olan hâkim gibi- görev alıp, tekrar hâkimlik görevine dönmek istemeleri durumunun farklı ölçütlerle değerlendirilmesi gerektiği, yargı bağımsızlığı açısından bireyler nezdinde kuşku uyandırabileceği düşünülmektedir.

6. “..... Mahkemelerinin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı”, Görüşler ve Önerimiz

Özbudun taslağında “mahkemelerin bağımsızlığı” ifadesinden sonra gelmek üzere “... ve tarafsızlığı” eklenmiştir.

Bağımsız mahkemeler yanında “tarafsız” ibaresinin kullanılması konusunda; bunun zaten bağımsızlık unsurunun içinde bulunduğunu söyleyenler olduğu gibi³⁴ aksini düşünenler de vardır. Biz taslağa katılıyoruz. Çünkü mahkemelerin bağımsızlığı; hâkimlerin yasama ve özellikle yürütme organına ve idareye bağlı olmamaları, bu organlardan bağımsız olmaları ve bu organların hâkimlere emir ve talimat verememeleri ya da tavsiyede bulunamamaları anlamına gelir³⁵. Tarafsızlık ise hiçbir etki altında kalmamak, kendi vicdanî kanaatıyla karar vermek demektir. Yalnızca bağımsızlık, emir talimat almamak yeterli değildir. Yargının, mahkemenin, hâkimin güvenilir olması için bağımsızlık yanında, tarafsız olması da gerekmektedir. Uluslararası literatürde de bağımsızlık ve tarafsızlık bir arada kullanılmakta, böylece uluslararası standartlarla da uyum sağlanmış olmaktadır.

Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi âdil yargılanma için bir mahkemenin bağımsızlığı konusunda dört kıstas aramaktadır. Bunlar; üyelerinin atanması, görev süresi, dış baskıya karşı güvencelerin varlığı, mahkemelerin bağımsız bir görüntü sergileyip sergilemediği hususlarıdır.³⁶

V. ANAYASA MAHKEMESİ

1. Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu/Oluşumu

1961 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi (md.145) onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruluydu.³⁷

³⁴ EMİNAĞAOĞLU, Ömer Faruk: agp., s.40.

³⁵ GÜNDAY, Metin: age., s.46-49. Fazla bilgi için bkz. BAYSAL, Mustafa: agm., s.105-130; TANÖR, Bülent-Necmi YÜZBAŞIOĞLU: age., s.434-438; İBRAHİMHAKKIOĞLU, Uğur: agm., s.652-660.

³⁶ BAYSAL, Mustafa: agm., s.106.

³⁷ Asıl üyeleri Yargıtay (4), Danıştay (3), Sayıştay (1) genel kurullarıyla, Millet Meclisi (3), Cumhuriyet Senatosu (2) ve Cumhurbaşkanı (2) seçmekteydiler. Cumhurbaşkanı bu iki üyeden birini Askerî Yargıtay Genel kurulu'nun göstereceği adaylar arasından seçiyordu. Yedek üyeleri Yargıtay (2), Danıştay (1), Yasama Meclislerinin her biri seçmekteydi.

1961 Anayasası'na göre Anayasa Mahkemesi'ne üye seçimi konusunda fazla bilgi için bkz. AKSOY, Muammer: Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçimi Konusunda Tartışma (Ve Bunun Ortaya Çıkardığı Kamu Hukuku Meseleleri), Ankara 1962, s.1-200.

1982 Anayasası'na göre (md.146) Anayasa Mahkemesi onbir asıl ve dört yedek üyeden oluşmaktadır.

Özbudun taslağında (md.112) yedek üyelik kaldırılmış, Anayasa Mahkemesi onyedi üyeden oluşturulmuştur.

Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi (md.159) ve Anayasa Mahkemesi'nin hazırladığı anayasa değişikliği önerisinde (md.146) Anayasa Mahkemesi genelkurul ve iki daire halinde çalışmak üzere onyedi üyeden oluşacaktır.

A. Anayasa Mahkemesi'nin Oluşumu Konusunda Görüşler

Anayasa Mahkemesi'nin onyedi üye ve iki daireden ve/veya genelkuruldan oluşması³⁸ ile ilgili çeşitli görüşler vardır:

Birden fazla daire olduğu takdirde içtihat farklılığı olacağı ifade edilmektedir.

İki dairenin bulunması durumunda genelkurul ve dairelere gidecek konuların çok net ayrılması gerekmektedir, diye düşünülmektedir.

Daireler arasında ayırım yapmanın zor olduğu, özellikle iptal davasına ve itiraz yoluna bakacaklar şeklinde yapılacak ayırımın doğru olmayacağı dile getirilmektedir. Çünkü itiraz yolunun da esasa geçtikten sonra soyut norm denetimine dönüşmesi nedeniyle iptal dairesi-itiraz dairesi şeklinde ayırım doğru bulunmamaktadır.

Anayasa Mahkemesi aynı zamanda siyasî yönü olan kararlar verdiği için temel hak ve özgürlükler açısından dairelerin ayrılmasının da iyi netice vermeyeceği belirtilmektedir.

Bu ayırımın işleri yavaşlatacağı, dairelerin bazı kararlarını vermekteyken birbirlerini bekleyebileceği tahmin edilmektedir.

Bütün üyelerin aynı dâvada karar mekanizmasına katılmaları, belki her başvuruyu değerlendirmede yer almayı faydalı görebilecekleri de akla gelebilir.

---

³⁸ Anayasa Mahkemesi'nin onyedi üyeyle, Genel kurul ve iki daire olarak teşkilatlandırılması halinde uygulanabilecek çalışma şekilleri için bkz. TÜLEN, Hikmet: "Türk Anayasa Yargısı Sisteminin Başlıca Özellikleri ve Sistemde Reform Arayışları", s.176-177, 178, 181, Anayasa Yargısı İncelemeleri-1 (Editörler: Mehmet TURHAN ve Hikmet TÜLEN), Ankara Ağustos 2006, s.151-189.

Bireysel başvuru kabûl edilmediği takdirde birden fazla daireye ihtiyaç olmadığını da düşünenler vardır.

Diğer taraftan hemen hemen bütün önerilerde olduğu gibi üye sayısının artmasını, daireler halinde çalışmasını savunanlar da bulunmaktadır.³⁹

Anayasa şikâyeti/bireysel başvuru kabûl edilirse, muhakkak birkaç daire olmasının gerekeceği düşünülmektedir.

Taslak ve önerilerde, anayasa yargısı gelişmeleri açısından ihtisas daireleri konusunda bir gelişme olmadığı dile getirilmektedir.

B. Önerimiz

Kanaatımızca sıkıntı yaratan yedek üyeliğin kaldırılması doğru olacaktır. Uygulamada asıl üye ve yedek üyeler arasında böyle bir ayırım yapmayı gerekli ve haklı gösterecek bir fark olmadığı görülmüştür.

Anayasa Mahkemesi'nin kaç kişiden kurulması gerektiği konusunda hâriçten bir rakam tespit etmek bugün için doğru değildir. Çünkü yıllardan beri çalışmakta olan Anayasa Mahkemesi'nin ihtiyaçlarını en doğru şekilde kendisi bilecektir. Bu nedenle hem üye sayısı, hem de daire sayısı hakkında fikir yürütmeyi uygun görmüyorum.

Ancak, bütün toplumu ilgilendiren bir karar hemen çıkmalıdır. Vatandaş, Türkiye Büyük Millet Meclisi, yargı organları, idare, herkes tedirgin bir şekilde kararı beklemektedir. İtiraz yolunda beş ay beklemenin de uzun olduğunu düşünüyoruz. Özellikle Yüce Divan yargılaması olduğunda işlerin aksamakta olduğu kanaatı yaygındır.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimi hakkında yabancı ülkelerde çeşitli seçim usulleri bulunmaktadır.⁴⁰ En yaygın olanı karma sistemdir.

³⁹ TÜRK, Hikmet Sami: ags.

⁴⁰ Bu konuda örnek olarak Avusturya, Federal Almanya, Macaristan ve Portekiz Anayasa Mahkemeleri için bkz. TUNÇ, Hasan: Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları), Ankara 1997, s.118-160, 195 sayfa, Yetkin yayınları; TUNÇ, Hasan: "Kuruluş ve Yetkileri Açısından Kore Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Prof. Dr. Halil CİN'e Selçuk Üniversitesi'nde 10.Yılı Armağanı, Konya 1995; TUNÇ, Hasan: "Kuruluş ve Yetkileri Açısından Macaristan

2. Anayasa Mahkemesi'ne Üye Seçimi

1961 Anayasası'na göre (md.145) Anayasa Mahkemesi'ne seçilecek üyelerden dördünü Yargıtay Genelkurulu, üçünü Danıştay Genelkurulu, birini Sayıştay Genelkurulu, üçünü Millet Meclisi, ikisini Cumhuriyet Senatosu seçmekteydi.

Cumhurbaşkanı da belirleyeceği iki üyeden birini Askerî Yargıtay Genelkurulu'nun gösterdiği adaylar arasından seçmekteydi.

1982 Anayasası'na göre (md.146) onbir asıl ve dört yedek üyenin hepsini Cumhurbaşkanı seçmektedir. Cumhurbaşkanı iki asıl üyeyi Yargıtay, iki asıl üyeyi Danıştay, bir asıl üyeyi Askerî Yargıtay, bir asıl üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, bir asıl üyeyi Sayıştay genelkurullarının gösterdiği adaylar arasından, bir asıl üyeyi

---

Anayasa Mahkemesi", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Prof. Dr. M. Şakir BERKİ'ye Armağan, Konya.

Bu konuda fazla bilgi için bkz. *The Composition of Constitutional Courts*, European Commission for Democracy Through Law, French Edition: La Composition des cours Constitutionnelles, Germany December 1997, Collection Science and Technique of Democracy, No.20, Council of Europe Publishing; **Hukuk Yoluyla Demokrasi Avrupa Komisyonu'nun yaptığı bu çalışma Anayasa Mahkemeleri hâkimlerinin seçimi sistemlerini üç grupta toplamaktadır. Ayrıca bu üç tipe girmeyen örnek de vardır. Doğrudan atama sisteminde (direct system) oylama yoktur. Bu sistemin başlıca amaçlarından birinin mahkemenin bağımsızlığını siyasî etkilerden uzak tutarak sağlamak olduğu belirtilmektedir. Seçim sistemi (elective system) demokratik meşruiyeti sağlayan sistemdir. Seçme yetkisi daha ziyade parlâmentodadır. En fazla yaygın olan, seçim ve doğrudan tayin arasında bir sistem olan karma sistemdir (hybrid system). Atama yetkisi ülkenin Cumhurbaşkanı, parlâmenter otorite ile yargısal otorite arasında paylaşılmaktadır.**

Bu konuda ayrıca bkz. GÖZLER, Kemal: "Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçilmeleri: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi", < www.anayasa.gen.tr/aym-uyesecimi.htm > (6.5.2007).

Kemal Gözler'in yaptığı çalışmaya göre: "ABD Yüksek Mahkemesi üyelerinin atama yetkisi Başkan'a aittir..... Başkan'ın ataması senatonun görüş ve onayına bağlıdır.....". "Bazı ülkelerde Anayasa Mahkemesi üyelerinin tamamı yasama organı tarafından seçilmektedir.....Bazı ülkelerde yasama ve yürütme organları arasında paylaşılmıştır... Bu ülkelerin bazılarında bu iki organın arasında denge kurmaya çalışılmış, bazılarında yasamaya, diğer bazılarında ise yürütmeye üstünlük tanınmıştır. Yargı organı devreye sokulmamıştır". Üçüncü grupta ise üye seçme yetkisi yasama, yürütme ve yargı organları arasında eşit bir şekilde veya yasama ağırlıklı paylaşılmıştır".

Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cumhuriyetleri için bkz. EREN, Abdurrahman-Alesker, ALESKERLİ: Yeni Anayasalar, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cumhuriyetleri, Ankara 2005, 712 sayfa, TİKA Yayınları:82.

Yükseköğretim Kurulu'nun göstereceği adaylar arasından, üç asıl üyeyi de üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçmektedir.

Özbudun taslağına göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi sekiz, Yargıtay Genelkurulu dört, Danıştay Genelkurulu dört, Sayıştay Genelkurulu bir üye seçeceklerdir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin seçeceği sekiz üyeden en az üçü anayasa hukuku, kamu hukuku veya siyaset bilimi alanında çalışan profesörler arasından olacaktır. Türkiye Büyük Millet Meclisi diğer beş üyeyi üst kademe yöneticileri ve avukatlar arasından seçecektir.

Bu taslakta Askerî Yargıtay üye seçmemektedir. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ise bu taslakta zaten yer almamaktadır.

Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi'ne göre, üyelerden dördünü Yargıtay, dördünü Danıştay, birini Askerî Yargıtay, birini Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genelkurulları seçeceklerdir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Öğretim Eşgüdüm Kurulu'nun göstereceği adaylar arasından iki profesörü, Türkiye Barolar Birliği yönetim kurulunun göstereceği adaylar arasından bir avukatı, Sayıştay'dan da doğrudan bir üyeyi seçecektir.

Cumhurbaşkanı da vali, büyükelçi, müsteşar, müsteşar yardımcısı gibi görevlerde bulunmuş olanlardan iki üye seçecektir.

Anayasa Mahkemesi de bir üyeyi elli yaşını doldurmuş ve Anayasa Mahkemesi'nde en az on yıl raportör hâkimlik yapmış olanlar arasından seçecektir.

Anayasa Mahkemesi'nin anayasa değişikliği önerisine göre (md.146), Yargıtay beş, Danıştay dört, Askerî Yargıtay bir, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi bir üyeyi kendi genelkurullarında seçeceklerdir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi; bir üye Yükseköğretim Kurulu Genelkurulu'nun teklif edeceği profesörler arasından, bir üye Türkiye Barolar Birliği'nce önerilecek avukatlar arasından, iki üye Sayıştay'dan olmak üzere dört üye seçecektir.

Cumhurbaşkanı da iki üyeyi vali, büyükelçi, müsteşar, müsteşar yardımcılığı görevinde bulunanlar arasından seçecektir.

Türkiye Barolar Birliği'nin ve Anayasa Mahkemesi'nin hazırladığı önerilerin Anayasa Mahkemesi'ne üye seçimiyle ilgili maddesinin

gerekçesine göre “.....Üyelerin seçimi yargı bağımsızlığı ilkesi esas alınmak ve ulusal iradenin de katkısı sağlanmak üzere yüksek yargı organları, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanı arasında paylaştırılmıştır”⁴¹.

A. Anayasa Mahkemesi'ne Üye Seçim Yöntemleri Konusunda Görüşler

Anayasa Mahkemesi'ne üye seçiminin Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve yargı organları tarafından müştereken yapıldığı karma sistem yasama meclislerine yürütme karşısında üstün bir rol verir. Karma sisteme ülkemizde de dönülmesi gerektiği düşünülmektedir.⁴²

Aslında üyeleri kimlerin seçeceği konusunda farklı görüşler vardır.

1982 Anayasası'nın üye seçiminde hiç görev vermediği Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne diğer taslak ve önerilerde değişik oranlarda ve değişik gerekçelerle yer verilmiştir.⁴³

Anayasa Mahkemesi'nin niteliğine, demokratik meşruiyet sorununa ve uzlaşma kültürünün gelişmesine katkı sağlayacağı, yani

⁴¹ Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi, Geliştirilmiş Gerekçeli Yeni Metin, 4. Baskı, Ankara Kasım 2007, s.278-279, XXI+413 sayfa, Türkiye Barolar Birliği Yayınları:131, Kanunlar Dizisi:5.

⁴² TUNÇ, Hasan: Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları), age., s.163-165; İZGİ, Ömer-Zafer GÖREN: 03.10.2001 Tarihli Değişiklikleri ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, Madde Gerekçeleri, Anayasa Mahkemesi Kararları, Bilimsel Görüşler, Cilt:II, Madde 79-177, Ankara 2002, s.1292, XI+(-775)+1530 sayfa, TBMM Basımevi; ATAR, Yavuz: "Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın Kuruluşu...", agm., s. 265-271; ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz: Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Ankara 1996, s.212-222, 463 sayfa, Yetkin Yayınları.

⁴³ Türkiye, Macaristan ve Kore'de merkezleşmiş anayasa yargısı sistemi benimsenmiştir. Bu nedenle karşılaştırmalı örnek olması açısından üye seçimi konusunda bkz. TUNÇ, Hasan: "Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar: İşlevsel ve Kurumsal Açından Türk Anayasa Mahkemesi ile Macaristan ve Kore Anayasa Mahkemelerinin Karşılaştırılması", s.292-296, Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara 1995, Cilt:12, s.288-309.

Anayasa Mahkemesi'ne üye seçimi konusunda fazla bilgi için bkz. İYİMAYA, Ahmet: Anayasa Mahkemesi'nin Üyelik Yapısında Yasama Organının Rolü (Türk Modeline Eleştirel Bir Yaklaşım), Ankara 9 Nisan 2005, Türk Hukuk Kurumu, Yetmişbirinci Kuruluş Yılı Armağanı, 52 sayfa, ayrı basım.

meşruiyeti normların yanından alıp millet ve onun meclisi aracılığıyla gerçekleştirmenin o kurumu meşrulaştıracağı ve demokratikleştireceği gerekçesi, 1961 Anayasası'nda benimsenen model olması, mukayeseli anayasa hukukundan kaynaklanan gerekçe, Türk anayasa hukukçularının yaklaşımından kaynaklanan ve benzeri gerekçelerle, bazıları üye seçiminde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de olması gerektiğini savunmaktadırlar.⁴⁴

Ayrıca Cumhurbaşkanının doğrudan veya kendisine gösterilen adaylar arasından seçmesinin, onay makamı gibi davranmak anlamına geldiği de ileri sürülmektedir.

Yasama organının Anayasa Mahkemesi üyelerini doğrudan seçmeyip kendisine sunulan seçeneklerden seçmesinin demokratik olmadığı, yasama organını onay mevkiine koyarak meşruiyeti tamamlayan ek organ durumuna getirdiği, buna karşı çıkanların yasama organına güven duymadıkları, 1961 Anayasası'nda ve 1971 değişikliğinde yasama organına doğrudan seçme yetkisinin tanınmış olduğu, "Eğer parlamento Anayasa Mahkemesi'ne üye seçerse anayasa yargısı siyasallaşır" ifadesinin totolojik⁴⁵ bir ifade olduğu, çünkü anayasa yargısının zaten siyasal olduğu ileri sürülmektedir⁴⁶.

Cumhurbaşkanı yürütmenin başı olarak Anayasa Mahkemesi'ne üye seçmemelidir diyenler, Cumhurbaşkanının siyasî partiyle ilişkisi olmadığı, bağımsız olduğu iddiasını, hukuken öyle olmakla birlikte onun da siyasî kişiliği olduğu şeklinde cevaplandırmaktadırlar.

Bir siyasî partinin genel başkanı ileride cumhurbaşkanı seçildiği takdirde, bütün üyelerin cumhurbaşkanınca seçilmesi halinde siyasallaşma rizikosunun daha mı az olacağı sorusunu sormaktadırlar.

Yüksek mahkemelerden gelecek üyelerin seçimini Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi de dâhil kendi

---

⁴⁴ İYİMAYA, Ahmet: age., s.19-30; BAYSAL, Mustafa: agm., s.127; TÜLEN; Hikmet: agm., s.179-180.

⁴⁵ Totoloji: Aynı düşüncüyü değişik terimlerle tekrarlamaya dayanan üslup kusuruna denir. Büyük Larousse Ansiklopedisi, Cilt:22, s.11653.

⁴⁶ TUNÇ, Hasan: "Anayasa Mahkemesi'nin Siyasî Yapısı", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:3, Ocak-Haziran 1990; İYİMAYA, Ahmet: age., s.40-41.

genelkurullarının yapmasını, bunun dışındakileri demokratik meşruiyet nedeniyle yasama organının seçmesini önermektedirler.

Yargıtay'dan seçilecek üyelerin asgarî bir veya iki tanesinin ceza dairelerinden olması gerektiği belirtilmektedir. Böylece Yüce Divan açısından da bir eksikliğin giderilmiş olacağı düşünülmektedir.

Anayasa Mahkemesi'ne üye seçiminde yasama organının söz sahibi olması gerektiğini düşünenler halk tarafından seçilmeyen veya en azından halkın temsilcilerinin onayından dahî geçmemiş bir kısım "atanmış bürokrat"ın halkın temsilcilerinin yaptığı bir kanunu geçersiz kılabilmesini tartışmaktadırlar.⁴⁷

"Anayasa Mahkemesi üyelerinin bir kısmının yasama organı tarafından seçilmesine ilişkin öneri, mahkemenin esas görevinin yasama işlemlerinin denetlenmesi olduğu vurgulanarak eleştirilmektedir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi üyelerinin bir kısmının yasama organınca seçilmesi halinde mahkemenin siyasal etkilere açık hale gelebileceği endişesi dile getirilmektedir".⁴⁸

Ancak en azından bir kısmının yasama organınca seçilmesi de dünya üzerinde yaygın bir uygulamadır.⁴⁹

"Yasama organının yüksek yargıya üye seçmesine karşı çıkanların temel gerekçesi ise böyle bir seçimin yüksek mahkemeyi ve dolayısıyla tüm yargı erkini siyasallaştıracağı ve bunun da hem yargının tarafsızlığını hem de yargı bağımsızlığı ilkesini erozyona uğratacağı endişesidir."⁵⁰

Davacı ve davalının aynı yerde olacağı, adayların Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gidip kulis yapmak zorunda kalacakları düşünülmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üye seçmesine karşı olanlar, seçme işinin 1961 anayasası dönemine nazaran daha da vahim olacağını, çünkü Meclis'in beşte üç çoğunlukla seçmesinin çok büyük

⁴⁷ ULUSOY, Ali: "Yüksek Mahkemeye Üye Seçmek ABD Örneği ve Türkiye Dersleri", Güncel Hukuk, Nisan, s.50.

⁴⁸ TÜLEN, Hikmet: agm., s.179, 181 ve 181'de 41 no.lu dipnot.

⁴⁹ TÜLEN, Hikmet: agm., s.179-180.

⁵⁰ ULUSOY, Ali: "Yüksek Mahkemeye....", agm., s.50.

güçlükler doğuracağını, siyasî tıkanıklığa sebebiyet vereceğini düşünmektedirler⁵¹.

Bir öneri de üyelerin mümkün olduğunca eşit bir şekilde cumhurbaşkanı, yüksek yargı organları ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmesi şeklindedir. Ayrıca Meclisteki anayasa ve adalet komisyonlarının ortak toplantısında komisyon üyelerinin aday önermesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genelkurulu'nun seçmesi de önerilmektedir.⁵²

Yüksek mahkemelere doğrudan veya seçenek sunma şeklinde tanınan üye gönderme hakkının Türkiye Barolar Birliği'ne verilmemiş olduğu, halbuki Anayasa Mahkemesi'ni zenginleştirecek temel dayanağın avukatlar olduğu ifade edilmektedir⁵³.

Bilim adamlarına ayrılan payın az olduğu⁵⁴, üyelerin en az yarısının bilim adamı olması gerektiği, bu oluşumun anayasa yargısına küresel düzey kazandıracığı dile getirilmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nde raportörlükten gelecek bir üyenin bulunması, genelde olumlu ve mâkul karşılanmakta, hatta gerekli görülmektedir. Nasıl Yüce Divan'da bir ceza hukukçusunun bulunmasının icap ettiği düşünülüyorsa mahkeme heyetinde de raportörlükten gelen bir üyenin bulunması yararlı görülmektedir.

B. Önerimiz

Kanaatimca, Anayasa Mahkemesi üyelerini cumhurbaşkanı, yargı organları ve Yükseköğretim Kurulu seçmeli, yargı bağımsızlığının sağlanması açısından Türkiye Büyük Millet Meclisi seçmemelidir.

Hangi kurum için olursa olsun üye seçiminin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yapılmasına şahsen taraftar değilim.

Çünkü uygulamada görülmüştür ki; siyasî kurullar seçimlerde o adayları kendi siyasî görüşlerine yakın olup olmadıkları doğrultusunda

⁵¹ GÜNDAY, Metin: ags.

⁵² ULUSOY, Ali: "Yüksek Mahkemeye....", agm., s.51.

⁵³ İYİMAYA, Ahmet: age., s.42-43.

⁵⁴ İYİMAYA, Ahmet: age., s.43.

değerlendirmek eğilimindedirler ve adaylar da seçildikleri zaman haksız olarak şu veya bu siyasî görüşün temsilcisiymiş şeklinde kabûl edilmek gibi bir şanssızlığın konusu olmaktadırlar.

Anayasa Mahkemesi gibi yüksek ve yüce bir mahkemenin üyelerinin şu veya bu siyasî partinin mensubuymuş veya yakınıymış gibi görünmesindeki mahzur izahtan varestedir kanaatındayım.

Kaldı ki geçmiş yıllarda Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yapılan seçimlerde adayların kendilerini tanıtmak yolundaki bütün iyi niyetlerine rağmen Meclis koridorlarında çalışmak zorunda kalmalarının yarattığı üzüntü verici hali hatırlatmak istemiyorum.

Raportörlükten gelecek bir üyeye taraftarız. O kişi geçmiş, içtihatları bileceği, daha önce görüş bildirmiş olabileceği için çok faydalı ve verimli olacaktır. Kaldı ki bu tercih mahkemede hizmet etmiş kişilere bir kadirşinaslık olacak, umut doğacak ve teşvik unsuru teşkil edecektir.

Cumhurbaşkanı bir kısım üyeyi doğrudan, diğerlerini Türkiye Barolar Birliği'nin ve Yükseköğretim Kurulu'nun göstereceği adaylar arasından seçmelidir.

Burada esas olan "Yasama Organi"nin seçmemesi gerektiğidir.

Özbudun taslağına göre Askerî Yargıtay Genelkurulu'nun Anayasa Mahkemesi için üye seçip gönderme yetkisi yoktur.

Hâlbuki Askerî Yargıtay da temsil edilmeli, konusunda uzmanlaşmış kişiler Anayasa Mahkemesi'nde bulunmalıdır kanısındayız.⁵⁵

Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay'ın kendi Genelkurullarının doğrudan üye seçmelerinin uygun olacağını düşünüyoruz.

3. Üyelerde Aranacak Şartlar⁵⁶

1961 Anayasası'nda, Anayasa Mahkemesi'ne üye olabilmek için kırk yaşını doldurmuş olmak, yüksek mahkemelerde üyelik,

⁵⁵ Aksi fikir için bkz. GÖZLER, Kemal: agm.

⁵⁶ Anayasa Mahkemesi'ne üye olmak bakımından diğer ülkelerde aranan şartlar için bkz. İZGİ, Ömer-Zafer GÖREN: age., s.1293; The Composition of Constitutional Courts, age., s. 18-22; TUNÇ, Hasan: "Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar:.....", agm., s.295-296.

üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şartı vardı.

1982 Anayasası'nda, yüksek öğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatlar için kırk yaşını doldurmuş, yüksek öğrenim görmüş, en az onbeş yıl çalışmış olmak gibi şartlar aranmaktadır.

Özbudun taslağında, öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatlar için kırk yaşını doldurmuş, hukuk, siyasal bilimler, iktisadî ve idarî bilimler alanlarından mezun olmuş olmak ve en az onbeş yıl çalışmış olmak gibi şartlar aranmaktadır.

Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisine göre ise, elli yaş, bazıları için yirmi yıl çalışmış olmak, bazıları için de hukuk, iktisat ve siyasal bilim dallarından mezun olmak gibi şartlar aranacaktır.

A. Görüşler

Anayasa Mahkemesi üyelerinin şimdiki gibi yüksek hâkimler, öğretim üyeleri, avukatlar ve bazı üst kademe yöneticileri arasından seçilmesinin uygun olacağı yaygın şekilde kabul edilmektedir.⁵⁷

Bu üyelerin lisans öğrenimlerini hukuk alanında yapmış olmalarına yönelik bir şartın öngörülmesinin isabetli olacağı görüşü çoğunluktadır.⁵⁸

Hukukçulardan oluşmasının gereklere uygun düştüğü fakat hukukçuların tamamına yakını hâkim olduğu, hukukçu üyeleri mensubiyet tabanını çeşitlendirecek biçimde hukukçu bilim adamı, hukuk müşavirliği gibi diğer meslek mensubu hukukçulara yaymak gerektiği de düşünülmektedir.⁵⁹

“1982 Anayasası ve 2949 sayılı “Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun”da Anayasa

---

⁵⁷ TÜLEN; Hikmet: agm., s.174.

⁵⁸ TÜLEN; Hikmet: agm., s.174.

⁵⁹ İYİMAYA, Ahmet: age., s.38-40.

Mahkemesi üyeliğine seçilecek kişilerin lisans öğrenimlerini hukuk alanında yapmış olmalarına dair bir şart öngörülmemiştir....”⁶⁰

B. Önerimiz

Bize göre de Anayasa Mahkemesi üyeleri sadece hukukçu üyelerden oluşmamalıdır.

Hukukçuların yanında, iktisadî ve idarî bilimler, siyasal bilgiler, iktisat vb. gibi diğer sosyal bilim dallarından seçilecek üyeler Anayasa Mahkemesi'nin görevini lâıyıkıyla yapmakta yardımcı olacaklar ve çeşitli yönlerden değerlendirmeleriyle çıkacak kararları zenginleştireceklerdir.

Çünkü Türkiye'mizde Anayasa Mahkemesi; görevleri icabı kanunların anayasaya uygun olup olmadığını yalnızca hukuk normları bakımından değil, cumhuriyetin nitelikleri açısından da incelemektedir. Bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Anayasanın başlangıç hükümlerinde belirtilen temel ilkelere dayanan demokratik, lâik, sosyal bir hukuk devleti anlayışına uygun olup olmadığının saptanması bakımından diğer sosyal meslek mensuplarının da Anayasa Mahkemesi'ne üye olarak katılmasında zorunluluk vardır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri arasında çok sayıda öğretim üyesi bulunmasının yararlı olacağı, Avrupa ülkelerindeki uygulamanın bu yönde olduğu⁶¹ ifade edilmektedir.

Üye seçilecek profesörün doğrudan doğruya Yükseköğretim Kurulu tarafından seçilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Sadece kamu hukuku alanında değil özel hukuk alanındaki profesörlerin de seçilmesi önerilmektedir.

Avukat üyenin Anayasa Mahkemesi'ne seçilmesine itiraz bulunmamaktadır.

Kanaatımızca Anayasa Mahkemesi üyeleri arasında öğretim üyelerinin adedinin fazla olması Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş amacıyla ters düşer. Bilimsel görüşün belirtilebileceği sayıda öğretim

⁶⁰ TÜLEN; Hikmet: agm., s.156 ve 9 no.lu dipnot.

⁶¹ TÜLEN; Hikmet: agm., s.181.

üyesine elbette ihtiyaç vardır. Ama çoğunluk; bütün hayatı uygulamanın içinde geçmiş üyelerde olmalıdır.

4. Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Görev Süresi ve Üyeliğın Sona Ermesi

1961 ve 1982 anayasalarına göre 40 yaşını dolduranlar üye seçilebilmekte ve 65 yaşında emekliye ayrılmaktadırlar.

1961 ve 1982 anayasalarında Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilmiş olan bir kimse kaç yaşında seçilmiş olursa olsun normal şartlar altında 65 yaşını dolduruncaya kadar üyelik görevine devam edebilecektir.

Özbudun taslağına göre Anayasa Mahkemesi üyeliğine bir kimse 40 yaşını doldurmuş olmak kaydıyla ancak bir defa ve dokuz yıllık bir süre için seçilecektir.

Anayasa Mahkemesi üyeleri 65 yaşını doldurunca emekliye ayrılacaklardır.

Türkiye Barolar Birliğı Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisine göre 50 yaşını bitirmiş üyeler oniki yıllığına seçilecekler ve 67 yaşında emekli olacaklardır.

Anayasa Mahkemesi'nin hazırladığı değışiklik çalışmasında Anayasa Mahkemesi üyeleri oniki yıl süreyle görev yapmak üzere seçilmektedirler, emeklilik için 67 yaş önerilmektedir. Bilgi ve birikim gerekçeleriyle Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanı tarafından seçileceklerde 50 yaşını bitirmiş olmaları şartı aranmaktadır.

1961 ve 1982 anayasalarına, Özbudun taslağına, Türkiye Barolar Birliğı Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi ve Anayasa Mahkemesinin değışiklik önerisine göre Anayasa Mahkemesi üyeleri aslı görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında görevin sona ermesi yaşı olarak 65 yaş, en düşük yaştır ve sadece Türkiye ile birlikte Malta ve Ukrayna'dadır. Diğerlerinde 67, 68, 75 ve bir kısmında sınırsızdır. Estonya'da emeklilik yaşına geldikten sonra 5 yıl daha işyerlerinde kalabilmektedirler.⁶²

---

⁶² The Composition of Constitutional Courts, age., s.18.

Diğer ülkelerde görevde kalma süresi ve üyelerin yeniden seçilmesi konusunda birkaç değişik model mevcuttur.⁶³

A. Görüşler

Burada tartışılacak konular şunlardır:

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için asgarî yaş kaç olmalıdır?

Üyelik kaç yaşında sona ermelidir?

Görev süresi yaş haddine kadar yani daimî mi olmalıdır?

Yoksa belli bir süre için mi göreve getirilmelidir?

Belli süreli görev tespit edilmişse bu sürenin bitiminde üyenin bir kez daha seçilme hakkı olmalı mıdır?

Birkaç yılda bir üyelerin bir kısmı yenilenmeli midir?

Anayasa Mahkemesi üyeliği ile birlikte üniversitede ders vermek gibi bir görev birarada yapılabilir mi?

Asgarî yaş için 40 veya 50 yaş hemen hemen eşit oranda önerilmektedir. Ancak görev süresi ve sona erme yaşı kadar üzerinde durulmamaktadır.

Görevin sona erme yaşı olarak 65 ve 67 yaş önerilmektedir.

Görevde kalma süresi konusunda farklı fikirler vardır.⁶⁴

Seçildikten sonra daimî olarak yani yaş haddine kadar görevinde kalmalı veya azınlıkta olmakla birlikte yaş haddi olmamalı, ömür boyu seçilmeli diyenler de vardır. Gerekçe olarak görev süresi dolduktan

---

⁶³ Belirsiz bir süre için atanma, yenilenemeyecek bir dönem için atanma, yenilenebilecek dönem için atanma gibi başlıklar halinde incelenmektedir. Yaş haddine kadar bir kez daha seçilme hakkıyla altı yıllık dönem, bir daha seçilmemek üzere dokuz yıl, oniki yıl yaygın uygulamalardır. Bir daha seçilme ihtimali olmasının hâkimin bağımsızlığını tehlikeye düşüreceği dile getirilmektedir. Belirli süre olmamasının, mahkemenin yaş yükselmesi riskini içereceği söylenmektedir. Bir daha seçilme olmadan sabit ve oldukça uzun dönem en fazla tercih edilen model gibi gözükmektedir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. The Composition of Constitutional Courts, age., s.19-20.

Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cumhuriyetleri için bkz. EREN, Abdurrahman-Alesker ALESKERLİ: age.

⁶⁴ Fazla bilgi için bkz. TÜLEN, Hikmet: agm., s.157, 174.

sonra tekrar bir kamusal göreve geri dönme sıkıntısı yaşamamalı demektedirler. Hâkim bağımsızlığını temin için uzun bir dönem, daha doğrusu emeklilik yaşına kadar devam etmesi önerilmektedir. Görev süresi süreli olmalı, dokuz veya oniki yıl kadar sürmeli, sonra taze kan lâzım olacağı için yeni katılanlar olmalı diye düşünenler vardır. Üyelik görevinin belli bir süreyle sınırlandırılmasının uygun olacağı kanaati hayli kabûl görmektedir.⁶⁵

Bilgi, birikim, tecrübe gerekçeleriyle daimî görev ve 67 yaşı kabûl edenler yanında, 40 veya 50 yaşında bir kurumu temsilen seçilip gelen üyenin onyediyedi veya yirmiyedi yıl o kurumu temsil etmesinin durağanlık getireceği gerekçesiyle doğru olmadığı düşünülmektedir.

Dokuz, on, oniki yıl gibi görevde kalma sürelerinin mahkeme heyetinin yenilenebilme kabiliyeti ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmekte ve üç yılda bir belli orandaki üyelerin yenilenmesi önerilmektedir.

Bir kez daha seçilmenin doğru olmayacağı kanaati yaygındır. Çünkü tekrar seçilebilmek için belki de son bir yılın kulis faaliyetiyle geçeceği ve bunun da yargı bağımsızlığı açısından doğru olmayacağı yönünde yorumlar yapılmaktadır.

Uzun dönem için seçilip bir daha seçilmemek veya sadece bir defa daha seçilmek de önerilmektedir.

Diğer sona erme şartları ise bütün anayasa, taslak ve önerilerde aynıdır.

B. Önerimiz

Kanaatımca Anayasa Mahkemesine üye olmak belli bir tecrübe gerektirdiği için yaş alt sınırı 50 olmalıdır.

Sürenin bitiminde üyenin bir kez daha seçilme hakkı bulunmamalıdır.

Görev süresinin oniki yıl ve emeklilik yaşının 67 olması hakkındaki Anayasa Mahkemesi'nin değişiklik önerilerine aynen katılıyorum.

Diğer ülkelerde uygulanıyor olsa da, Anayasa Mahkemesi üyelerinin ek görev yapmalarının, üniversitede ders vermelerinin

---

⁶⁵ TÜLEN, Hikmet: agm., s.174.

mahkemenin iş yükü açısından mümkün olmayacağı ifade edilmektedir.⁶⁶

Bu konuda hemfikiriz. Ancak kanaatimca, yalnız mahkeme üyelerinin iş yükü açısından değil, bir üniversite öğretim üyesinin yükü bakımından da başka iş yapmasının mümkün olmayacağını söylemekle yetiniyoruz.

4. Yüce Divan Yargılaması⁶⁷

Benim konum üye seçimi, sayısı ve dolayısıyla üyelikte aranacak şartlardır. Böyle olmakla birlikte Yüce Divan ve anayasa şikâyeti/bireysel başvuru konularına sadece Anayasa Mahkemesindeki üyelerin adedi ve nitelikleri ve muhtemel iş yoğunluğunu etkileyecek olmaları açısından değineceğim.

1961 ve 1982 anayasalarında “Yüce Divan” sıfatıyla yargılama Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri arasındadır.

Özbudun taslağında Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla yapacağı yargılama görevini Yargıtay Ceza Genelkurulu ile birlikte yürütecektir. Yüce Divan kararlarına itiraz edilebilecektir.

Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisinde Yüce Divan yargılaması görevi Yargıtay ceza dairelerinden oluşturulacak mahkemeye verilmiştir.

Kararlarına karşı Yargıtay Ceza Genelkurulu’na başvurulacaktır.

Anayasa Mahkemesi’nin hazırladığı değişiklik önerisinde Yüce Divan yargılaması Anayasa Mahkemesi Genelkurulu’nun görevleri arasındadır. Karara karşı yeniden inceleme başvurusunu Genelkurul inceleyecektir.

A. Görüşler

Yüce Divan karma olarak mı düzenlenmelidir? Bu fikirde olanlar yalnızca Yargıtay’a verilmesinin istenmeyebileceğini düşünmekte, gerekçe olarak da Anayasa Mahkemesi’nin konuya salt hukukî açıdan

⁶⁶ TÜLEN, Hikmet: agm., s.157.

⁶⁷ Bu konuda bkz. TUNÇ, Hasan: Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları), age., s.46-50, 176; ARSLAN, Çetin: Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi, Ankara 1999, XII+365 sayfa, Nobel Yayın Dağıtım, Yayın No: 86.

bakmayıp aynı zamanda siyasî sorumluluğu da değerlendirdiği için burasının daha hoşgörülü bulunduğunu belirtmekte, örnek olarak da ihalelerle ilgili durumları göstermektedirler.

İlk derece yargılamanın Yargıtay'da, ikinci derecenin Anayasa Mahkemesi'nde veya ilk derece yargılamanın karma, yeniden incelemenin Anayasa Mahkemesi'nde olabileceğini söyleyenler vardır.

Yüce Divanda esas sorunun siyasî şahısların yargılanacak olması nedeniyle bazı görevler için özel yargılama usulü getirilip getirilmeyeceğine göre sadece ceza hukukçularından oluşan veya karma ama ceza hukukçusu üyelerin çoğunlukta olduğu bir yapıyı önerenler vardır.

Yüce Divana Yargıtay Ceza Genelkurulu başkanının başkanlık yapması ve heyette en az beş ceza hukukçusunun olması gerektiğini söyleyenler vardır.

Anayasa Mahkemesi'nin değişiklik önerisine göre Anayasa Mahkemesi Genelkurulu Yüce Divan görevini yapacak, Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusunu da kendisi inceleyecek ve verdiği karar kesin olacaktır.

B. Önerimiz

Kanaatımızca Yüce Divan yargılaması görevini Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay ceza daireleri üyelerinden oluşturulacak "karma" bir heyet yapmalıdır. Vereceği kararlar bir başka karma heyet tarafından temyizen incelenmelidir.

5. Anayasa Şikâyeti Başvurusu / Bireysel Başvuru

Özel bir hukukî koruma aracı olan anayasa şikâyeti/anayasal başvuru/bireysel başvuru 1961 ve 1982 Anayasalarında ve Özbudun taslağında yoktur. Türkiye Barolar Birliği önerisinde ve Anayasa Mahkemesinin hazırladığı anayasa değişikliği önerisinde düzenlenmektedir.

A. Görüşler

Bugün çoğunluk bireysel başvuruya taraftardır. Birçok Avrupa ülkesinde uygulandığı, özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde

Türkiye aleyhine açılacak davalarda önemli bir azalmaya yol açacağı ifade edilmektedir.⁶⁸

B. Önerimiz

Biz Anayasa Mahkemesi bugünkü üye sayısı ve oluşumuyla devam ederse anayasa başvurusunun düzenlenmesine karşıyız. Anayasa Mahkemesi aslî görevlerini zor yetiştirirken bireylerin başvuru hakkını kullanmaya başlamaları halinde mahkemenin çalışmalarının büyük ölçüde aksayacağını düşünüyoruz.

Ayrıca; eğer kabul edilecekse bireysel başvurunun Anayasa Mahkemesi'nin görevleri kapsamına giren konularla sınırlandırılması gerektiği kanısındayız.

Bu bakımdan üye sayısının arttırılmasının, daireler halinde çalışma düzenlemelerinin, anayasa şikâyeti başvurusunun kabul edilip edilmemesiyle bağlantılı olarak değerlendirilmesini düşünüyoruz. Bu başvurunun kabulü halinde yürürlük tarihinin daha sonraya konulmasını öneriyoruz. Şu andaki birikmiş işlerini eritecek, yeni bir düzenlemenin oturmasından sonra yani belli bir süre sonra bu başvurunun uygulamaya geçirilmesinin daha yararlı olacağını düşünüyoruz.

SONUÇ

Yüksek yargı organlarının çeşitli açılardan ele alınmasının, hâkimlerin, mahkemelerin, daha doğrusu yargının bağımsızlığının, tarafsızlığının tartışılmasının bir tek amacı var; o da adaleti sağlamak. Ama vakitli gelen adaleti sağlamak.

⁶⁸ Bu konuda bkz. TUNÇ, Hasan: Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları), age., s.41-46; TUNÇ, Hasan-Faruk BİLİR: Anayasa Hukuku, Ankara 2005, s.169-170, 179; TUNÇ, Hasan: Makaleler (Anayasa Hukukuna Giriş), Konya 1998, s.102-103, 201 sayfa, Baskı: Gürcan Ofset; Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi, age., s.289-293; SAĞLAM, Fazıl: "Anayasa Şikâyeti Kurumunun Türk Hukukuna Kazandırılması ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Olanakları", s. 71-111, Anayasa Yargısı İncelemeleri 1 (Editörler Mehmet TURHAN-Hikmet TÜLEN), I. Baskı, Ankara Ağustos 2006, X+642 sayfa, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Anayasa Yargısı İncelemeleri-1; İZGİ, Ömer-Zafer GÖREN: age., s.1366-1367. Bireysel başvuru ve ön inceleme komisyonları için bkz. TÜLEN, Hikmet: agm., s.177-178; ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz: Anayasa Yargısı, Ankara 1997, s.50-53, 365 sayfa, Yetkin Yayınları; GÖREN, Zafer: Anayasa Hukukuna Giriş, T.C. Anayasası Eki ile, II. Baskı, İzmir 1999, s.276-277, XIX+575 sayfa, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını.

Nihaî amacımız yargının “**gereksiz yükünü azaltmak**” olmalıdır. Çünkü yüksek mahkemelerin asıl işlevi içtihat oluşturup yargı birliğini sağlamaktır.

Anayasa Mahkemesi ile ilgili önerilerimi daha önce belirtmiştim. Ancak yeni müesseselerin kurulması ve hukuk sistemimizde yerlerini almasıyla ilgili önerilerim bir idare hukukçusu olarak daha ziyade idarî yargının yükünün hafifletilmesiyle sınırlı olacaktır.

İlk olarak fertlerin yalnızca idareyle ilgili şikâyetlerini dinleyecek olan kamu denetçiliği (ombudsmanlık)⁶⁹ kurumunun hayata geçirilmesini öneriyorum.

İkinci olarak idarî yargı için yargı öncesi çözüm usullerinden⁷⁰ bünyemize uyacak olanları almamızı öneriyorum.

---

⁶⁹ Bu konuda bilgi için bkz. ODYAKMAZ, Zehra: “The Role of Ombudsman Institution in Consolidating Democracy and The Draft Law on Ombudsman Institution of Turkey”, p.105-116, The Role of Ombudsman Institutions in Consolidating Democracy, Proceedings of The Conference of The Ombudsmen of The BSEC Member States, İstanbul 26-27 April 2006, İstanbul 2006, 148 pages, PABSEC International Secretariat; ODYAKMAZ, Zehra: “Ombudsmanlık-Kamu Denetçiliği Kurumu”, s.67-93, Yasama Yargı Yürütme Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu (Ombudsmanlık), Her şey Türkiye İçin, 19 Haziran 2004 Ankara Ak Parti Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu İl Başkanları I. Toplantısı’nda Verilen Konferans, [Basım yeri ve yılı yok], 110 sayfa, Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu Çalışmaları (2004-2005); ODYAKMAZ, Zehra - Tufan ERHÜRMAN: “Ombudsman Kurumunun Cumhuriyet Rejimine Katkısı”, Yeni Türkiye Dergisi, Cumhuriyet Özel Sayısı V, Ekonomik, İdarî, Hukukî Değerlendirme, Yıl 4, Sayı 23-24, Eylül-Aralık 1998, s.3760-3770; ODYAKMAZ, Zehra: “Türk Hukuk Kurultayı’na Sunulan İsveç Parlâmento Ombudsmanlığı ile İlgili Bildiri Üzerine Düşünceler”, s.487-491, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, 12-16 Ocak 2000 Ankara, Felsefe, Avukatlık Hukuku, Yeni Düzenlemeler, Hukuk Eğitimi, 4, Ankara 2000, VII + 641 sayfa, Grafik Tasarım, Dizgi ve Baskı; ODYAKMAZ, Zehra: “Ombudsmanlık Kurumu Hakkında Düşünceler”, Diyarbakır Polis Okulu Dergisi, Emniyet Teşkilâtının 155. Yılı Yayını, 2000, s.18-21; ODYAKMAZ, Zehra: “İdareye Ombudsman Denetimi Geliyor”, Tempo Dergisi, Sayı 2000/39, s.26-28.

⁷⁰ Bu konuda bkz. ODYAKMAZ, Zehra: “Mutual Limits of Administration’s and Individual’s Powers or Freedom of Power in Terms of Alternative Dispute Resolutions in Administrative Law-Yargı-Öncesi Çözüm Usülleri Açısından İdare Hukukunda İdarenin ve Fertlerin Yetkilerinin Karşılıklı Sınırı ya da Yetki Hürriyetleri”, Pravni zivot casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Sloboda, 20, godina kopaonice skole prirodno prava, Broj 10/2007, Godina LVI / Knjiga 510, 1-972, Beograd, s.547-576; ODYAKMAZ, Zehra: “Yargı Öncesi Çözüm Usülleri Açısından İdare Hukukunda İdarenin ve Fertlerin Yetkilerinin Karşılıklı Sınırı ya da Yetki Hürriyetleri”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi’nde basılmaktadır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 5 Eylül 2001'de bakan vekillerinin 762. toplantısında bu konuda daha önceden hazırlanmış bir taslağı kabul etmiş, 2001/9 sayılı tavsiye kararı haline getirmiştir.⁷¹

Tavsiye kararının ekinde "Alternative Dispute Resolutions (ADR)" dediğimiz yargı öncesi çözüm usûllerinin uygulanışı hakkında bilgi verilmiş ve tanımı yapılmıştır.

İdare hukukunda uygulanabilecek yargı öncesi çözüm usûlleri olarak da; müzakere, uzlaştırma, arabuluculuk gibi yollar önerilmiştir.

Bunlardan bizim hukuk sistemimize uygun olanların alınmasıyla özellikle tam yargı davalarında azalma olacağını umuyorum.

Üçüncü önerim ise; hem adlî yargının hem de idarî yargının yükünü hafifleteceğini düşündüğüm "Eşitlik Kurumları (Equality Bodies)"nın⁷² Türkiye'de kurulmasıdır.

İnsan haklarının korunması, eşitlik muamele ilkesinin uygulanması, fırsat eşitliği tanınması, ayrımcılığa karşı korunmanın sağlanması için Avrupa Birliği Avrupa Konseyi birkaç önemli direktif kabul etmiştir.⁷³

⁷¹ Council of Europe Alternatives to Litigation Between Administrative Authorities and Private Parties, Recommendation Rec. (2001)9 and Explanatory Memorandum, Council of Europe 2002, s.5-6; ÖZBEK, Mustafa: "İdarî Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usûller II", s.90, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl:18, Sayı:57, Mart-Nisan 2005, s.82-134.

⁷² ODYAKMAZ, Zehra: "Equality Bodies", s.793-803, Pravni Zivot Casopis Za Pravnu Teoriju i Praksu, Tematski Broj, Pravo I Univerzalne Vrednosti, Broj 12/2005, Tome IV, Godina LIV/Knjiga 496 str.1-1224, Beograd, Udruzenje Pravnik Srbiye; ODYAKMAZ, Zehra: "Eşitlik Kurumları ve Türkiye'de Durum", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi'nde basılmaktadır.

⁷³ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 Implementing The Principle of Equal Treatment Between Persons Irrespective of Racial or Ethnic Origin (İrk ve Etnik Kökene Bakılmaksızın Kişilere Eşit Muamele Edilmesi İlkesinin Uygulamaya Konulmasına İlişkin 29 Haziran 2000 Tarih ve 2000/43/EC Sayılı Konsey Direktifi); Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 Establishing A General Framework of Equal Treatment In Employment And Occupation (İstihdam ve İş Konusunda Eşit Muamele İçin Bir Genel Çerçeve Oluşturulmasına İlişkin 27 Kasım 2000 Tarih ve 2000/78/EC Sayılı Konsey Direktifi); Council Directive 2002/73/EC of The European Parliament and of The Council of 23 September 2002 Amending Council Directive 76/207/EEC on The Implementation of the Principle of Equal Treatment For Men and Women As Regards Access to Employment, Vocational Training and Promotion, And Working Conditions (İstihdamda, Meslekî Eğitimde, Meslekte Yükselmeye ve Çalışma Koşullarında Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele İlkesinin

Uygulamada saptanacak eşitsizlik veya ayırimcılık hallerinde işe el koyacak ve olayı çözümlenecek yetkilere sahip bir “Eşitsizliği ve Ayırimcılığı Önleme Kurumu”nun özellikle iş hukuku alanında rahatlamaya getireceğini düşünüyorum.

Eğer “**idare**” kendisi fırsat eşitsizliğine sebebiyet verir, doğrudan veya dolaylı ayırimcılık yaparsa şikâyetçi; bu durumlarda “eşitlik kurumları”na başvuracaktır.

Önerilerim bu üç yeni müesseseden ibarettir.

Bütün yüksek yargı organları mensuplarının bağımsız ve tarafsız olduklarına dair inancım sonsuzdur, millî iradenin temsil edildiği Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne de güvenim tamdır. Ancak arzumuz ve çabalarımız her iki tarafın da boş yere zan altında kalmalarını önlemek içindir.

KAYNAKÇA

AKSOY, Muammer: Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçimi Konusunda Tartışma (Ve Bunun Ortaya Çıkardığı Kamu Hukuku Meseleleri), Ankara 1962, IX+214+[5] sayfa, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:147-129.

ALAN, Nuri: “Anayasa Yapımı ve Kamuoyuna Sunulan Taslak Metin”, s.55, Panel, Kış/2007, Mülkiye, Cilt: XXXI, 257, s.37-85.

ALESKERLİ, Alesker: bkz. EREN, Abdurrahman-Alesker ALESKERLİ: .....

ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz: Anayasa Yargısı, Ankara 1997, 365 sayfa, Yetkin Yayınları.

ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz: Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Ankara 1996, 463 sayfa, Yetkin Yayınları

ARSLAN, Çetin: Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi, Ankara 1999, XII+365 sayfa, Nobel Yayın Dağıtım, Yayın No: 86.

Askerî Temyiz Mahkemesi Tarihçesi, Ankara 1956.

ATAR, Yavuz: “Anayasa Mahkemesi ve Danıştay’ın Kuruluşu Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Anayasa Değişikliği Önerisi”, s.265-275, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Hukuku 1. Uluslararası Sempozyumu, Avrupa Birliği’ne Uyum Çerçevesinde Türkiye

Cumhuriyeti Anayasası'nda Gerçekleştirilen ve Gerçekleştirilmesi Plânlanan Reformlar, 22-24 Nisan 2003, Bildiriler, Tartışmalar, Değerlendirmeler (Yayına Hazırlayan: Zafer GÖREN), XVI+518 sayfa, Ankara 2003, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları No:1.

ATAR, Yavuz: Demokrasilerde Anayasal Değişmenin Dinamikleri ve Anayasa Yapımı, Konya 2000, XI+274 sayfa, Mimoza Yayınları:67, Hukuk Dizisi:37.

ATAR, Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, Güncelleştirilmiş 2. Baskı, Konya 2002, XIV+376 sayfa, Mimoza Yayınları:71, Hukuk Dizisi: 39.

AYDIN, Ali Rıza: "Yeni Anayasa Çalışmasının Yargı Bölümü Hakkında", Türkiye'de Yargı Bağımsızlığı ve Yargıda Örgütlenme, YARSAV Yazıları ve Söyleşiler, Ankara 2008, s.95-97, 312 sayfa, YARSAV Yargıçlar ve Savcılar Birliği, YARSAV Yayınları 2.

BAYSAL, Mustafa: "Bulgaristan'da Yargı Bağımsızlığı ve Türkiye'deki Durum Üzerine Bazı Düşünceler", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XI, Sayı: 3-4, Aralık 2007, s.105-130.

BİLİR, Faruk: bkz. TUNÇ, Hasan-Faruk BİLİR: .....

Büyük Larousse Ansiklopedisi, Cilt:22.

Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 Implementing The Principle of Equal Treatment Between Persons Irrespective of Racial or Ethnic Origin (İrk ve Etnik Kökene Bakılmaksızın Kişilere Eşit Muamele Edilmesi İlkesinin Uygulamaya Konulmasına İlişkin 29 Haziran 2000 Tarih ve 2000/43/EC Sayılı Konsey Direktifi).

Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 Establishing A General Framework of Equal Treatment In Employment And Occupation (İstihdam ve İş Konusunda Eşit Muamele İçin Bir Genel Çerçeve Oluşturulmasına İlişkin 27 Kasım 2000 Tarih ve 2000/78/EC Sayılı Konsey Direktifi).

Council Directive 2002/73/EC of The European Parliament and of The Council of 23 September 2002 Amending Council Directive 76/207/EEC on The Implementation of the Principle of Equal Treatment For Men and Women As Regards Access to Employment, Vocational Training and Promotion, And Working Conditions (İstihdamda, Meslekî Eğitimde, Meslekte Yükselmeye ve Çalışma Koşullarında Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele İlkesinin Uygulanmasına İlişkin 76/207/EEC Sayılı Konsey Direktifini Değiştiren 23 Eylül 2002 Tarih ve 2002/73/EC Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Direktifi).

Council of Europe Alternatives to Litigation Between Administrative Authorities and Private Parties, Recommendation Rec. (2001)9 and Explanatory Memorandum, Council of Europe 2002.

ÇOKER, Fahri: “Askerî Kişilerin İdarî Eylemlerinden Şikâyet ve Dava Hakkının Gelişimine Toplu Bir Bakış”, Askerî Adalet Dergisi, Sayı:58, Ankara 1971.

Dünyada İdarî Yargının Dünü, Bugünü, [basım yeri ve yılı yok], VII+192 sayfa, Danıştay Yayın Bürosu Yayınları.

DURAN, Lütfi: “Askerî İdarenin Yargısal Görev ve Yetkisinin Sınırları”, ONAR Armağanı, İstanbul 1977.

EMİNAĞAOĞLU, Ömer Faruk: “Anayasa Yapımı ve Kamuoyuna Sunulan Taslak Metin”, Panel, Mülkiye, Kış/2007, Cilt: XXXI, 257, s.37-85.

ERCAN, İsmail: bkz. ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: Anayasa Hukuku İdare Hukuku.....

ERCAN, İsmail: bkz. ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı.....

EREN, Abdurrahman-Alesker ALESKERLİ: Yeni Anayasalar, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cumhuriyetleri, Ankara 2005, 712 sayfa, TİKA Yayınları:82.

ERHÜRMAN, Tufan: bkz.ODYAKMAZ, Zehra-Tufan ERHÜRMAN:

EROĞUL, Cem: Anayasayı Değiştirme Sorunu (Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi), Ankara 1974, XV+279 sayfa, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 371.

FEYZİOĞLU, Metin: “Anayasa Taslağına Göre Yargı Bağımsızlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Yargıtay, Danıştay”, Anayasa Taslağı Sempozyumunda Yapılan Konuşma, 8 Nisan 2008.

GÖREN, Zafer: Anayasa Hukukuna Giriş, T.C. Anayasası Eki ile, II. Baskı, İzmir 1999, XIX+575 sayfa, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını.

GÖREN, Zafer: bkz. İZGİ, Ömer-Zafer GÖREN: .....

GÖZLER, Kemal: “Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçilmeleri: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi”,
< www.anayasa.gen.tr/aym-uyesecimi.htm > (6.5.2007).

GÖZLER, Kemal: Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, Dokuzuncu Baskı, Bursa 2006, XVI+384 sayfa, Ekin Kitabevi Yayınları.

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: Yönetmelik Yargı, Güncelleştirilmiş 23. Baskı, Ankara Ekim 2005, XXV+568 sayfa, Turhan Kitabevi Yayınları.

GÜNDAY, Metin: “Anayasa Taslağına Göre Yargı Bağımsızlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Yargıtay, Danıştay”, Anayasa Taslağı Sempozyumunda Yapılan Konuşma, 8 Nisan 2008.

- GÜNDAY, Metin: İdare Hukuku, 9. Baskı, Ankara Ekim 2004, xxxii+578 sayfa, İmaj Yayınevi.
- GÜRAN, Sait: “İdare, Memur, Danıştay Üçgeni”, Atatürk’ün 100. Doğum Yılı Kutlama Sempozyumu 1981.
- HAZIR, Hayati: Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara Eylül 2007, X+166 sayfa, Alter Yayınları.
- İBRAHİMHAKKIOĞLU, Uğur: “Yargı Bağımsızlığı (Yargıç Güvencesi, Yargının ve Savunmanın Bağımsız Örgütlenmesi)”, s. 652-676, Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, 9-13 Ocak 2001 Ankara, Ankara 2001, XV+1199 sayfa, Türkiye Barolar Birliği Yayın No:12.
- İYİMAYA, Ahmet: Anayasa Mahkemesi’nin Üyelik Yapısında Yasama Organının Rolü (Türk Modeline Eleştirel Bir Yaklaşım), Ankara 9 Nisan 2005, Türk Hukuk Kurumu, Yetmişbirinci Kuruluş Yılı Armağanı, 52 sayfa, ayrı basım.
- İZGİ, Ömer-Zafer GÖREN: 03.10.2001 Tarihli Değişiklikleri ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, Madde Gereçekleri, Anayasa Mahkemesi Kararları, Bilimsel Görüşler, Cilt:II, Madde 79-177, Ankara 2002, XI+(-775)+1530 sayfa, TBMM Basımevi.
- KABOĞLU, İbrahim: “Anayasa Yapımı ve Kamuoyuna Sunulan Taslak Metin”, Panel, Mülkiye, Kış/2007, Cilt: XXXI, 257, s.37-85.
- KABOĞLU, İbrahim: Anayasa Yargısı, Ankara 1994, 192 sayfa, İmge Kitabevi Yayınları.
- KANADOĞLU, Korkut: “Anayasa Yapımı ve Kamuoyuna Sunulan Taslak Metin”, Panel, Mülkiye, Kış/2007, Cilt: XXXI, 257, s.37-85.
- KAYMAK, Ümit: bkz. ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: Anayasa Hukuku İdare Hukuku....
- KAYMAK, Ümit: bkz. ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı....
- KERSE, Ahmet: “Anayasa Tadili ve Danıştay”, 3.12.1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.2.
- KIZILOĞLU, Esenal: Askerî Yüksek İdare Mahkemesi’nin Görev Alanı ve Görev Alanının Sınırları, Ankara 1989 (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi).
- ODYAKMAZ, Zehra - Tufan ERHÜRMAN: “Ombudsman Kurumunun Cumhuriyet Rejimine Katkısı”, Yeni Türkiye Dergisi, Cumhuriyet Özel Sayısı V, Ekonomik, İdarî, Hukukî Değerlendirme, Yıl:4, Sayı:23-24, Eylül-Aralık 1998, s.3760-3770.

- ODYAKMAZ, Zehra: "Ombudsmanlık Kurumu Hakkında Düşünceler", Diyarbakır Polis Okulu Dergisi, Emniyet Teşkilâtının 155. Yılı Yayını, 2000, s.18-21.
- ODYAKMAZ, Zehra: "Ombudsmanlık-Kamu Denetçiliği Kurumu", s.67-93, Yasama Yargı Yürütme Parti İçti Demokrasi Hakem Kurulu (Ombudsmanlık), Her Şey Türkiye İçin, 19 Haziran 2004 Ankara Ak Parti Parti İçti Demokrasi Hakem Kurulu İl Başkanları I. Toplantısı'nda Verilen Konferans, [Basım yeri ve yılı yok], 110 sayfa, Parti İçti Demokrasi Hakem Kurulu Çalışmaları (2004-2005).
- ODYAKMAZ, Zehra: "The Role of Ombudsman Institution in Consolidating Democracy and The Draft Law on Ombudsman Institution of Turkey (Ombudsmanlık Müessesesinin Demokrasinin Pekiştirilmesindeki Rolü ve Türkiye'nin Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu Kanunu Tasarısı)", p.105-116, The Role of Ombudsman Institutions in Consolidating Democracy, Proceedings of The Conference of The Ombudsmen of The BSEC Member States, İstanbul 26-27 April 2006, İstanbul 2006, 148 pages, PABSEC International Secretariat.
- ODYAKMAZ, Zehra: "İdareye Ombudsman Denetimi Geliyor", Tempo Dergisi, Sayı 2000/39, s.26-28.
- ODYAKMAZ, Zehra: "Türk Hukuk Kurultayı'na Sunulan İsveç Parlâmento Ombudsmanlığı ile İlgili Bildiri Üzerine Düşünceler", s.487-491, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, 12-16 Ocak 2000 Ankara, Felsefe, Avukatlık Hukuku, Yeni Düzenlemeler, Hukuk Eğitimi, 4, Ankara 2000, VII + 641 sayfa, Grafik Tasarım, Dizgi ve Baskı.
- ODYAKMAZ, Zehra: "Equality Bodies (Eşitlik Kurumları)", s.793-803, Pravni Zivot Casopis Za Pravnu Teoriju i Praksu, Tematski Broj, Pravo I Univerzalne Vrednosti, Broj 12/2005, Tome IV, Godina LIV/Knjiga 496 str.1-1224, Beograd, Udruženje Pravnika Srbije.
- ODYAKMAZ, Zehra: "Eşitlik Kurumları ve Türkiye'de Durum", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi'nde basılmaktadır.
- ODYAKMAZ, Zehra: "Mutual Limits of Administration's and Individual's Powers or Freedom of Power in Terms of Alternative Dispute Resolutions in Administrative Law-(Yargı Öncesi Çözüm Usûlleri Açısından İdare Hukukunda İdarenin ve Fertlerin Yetkilerinin Karşılıklı Sınırı ya da Yetki Hürriyetleri)", Pravni zivot casopis za pravnu teoriju i praksu, Tematski Broj, Pravo I Sloboda, 20, godina kopaonické škole prirodnoğ prava, Broj 10/2007, Godina LVI / Knjiga 510, 1-972, Beograd, s.547-576.
- ODYAKMAZ, Zehra: "Yargı Öncesi Çözüm Usûlleri Açısından İdare Hukukunda İdarenin ve Fertlerin Yetkilerinin Karşılıklı Sınırı ya da

Yetki Hürriyetleri”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi’nde basılmaktadır.

ODYAKMAZ, Zehra: Askerî İdarî Yargıda Kararlara Karşı Başvuru Yolları, [Basılmamış Kitap Çalışması], İkinci Bölüm, (1) ve (2) no.lu dipnotlar.

ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: Anayasa Hukuku İdare Hukuku, 2007 ve 2008 yılı anayasa değişikliklerine göre hazırlanmıştır, 8. Bası, İstanbul Nisan 2008, XXX+904 sayfa, İkinci Sayfa Yayınları, Sınavlara Hazırlık Dizisi-8.

ODYAKMAZ, Zehra-Ümit KAYMAK-İsmail ERCAN: İdarî Yargı, 2. Basıdan Tıpkı (3. Bası), İstanbul Mart 2008, X+346 sayfa, İkinci Sayfa Yayınları, İkinci Sayfa Dizisi 6.

ONAR, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Umumî Esasları, Cilt:I, Üçüncü Bası, İstanbul 1966.

ÖZBEK, Mustafa: “İdarî Uyuşmazlıkların Çözümünde Yargılama Dışı Usûller II”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl:18, Sayı:57, Mart-Nisan 2005, s.82-134.

ÖZBUDUN, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara 1993, XV+408 sayfa, Yetkin Yayınları.

ÖZGÜLDÜR, Serdar: Türk Hukukunda Askerî İdarî Yargının Tarihi Gelişimi Üzerine Bir İnceleme, Ankara 1986, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi).

ÖZÜERMAN, Tülây: Türkiye İçin Nasıl Bir Anayasa?, Anayasa’ya Siyasal Yaklaşım, Milliyet Gazetesi Sosyal Bilimler 3. Ödülü, 1. Basım, İstanbul Nisan 1992, 84 sayfa.

SAĞLAM, Fazıl: “Anayasa Şikâyeti Kurumunun Türk Hukukuna Kazandırılması ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Olanakları”, Anayasa Yargısı İncelemeleri 1 (Editörler Mehmet TURHAN-Hikmet TÜLEN), I. Baskı, Ankara Ağustos 2006, s. 71-111, X+642 sayfa, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Anayasa Yargısı İncelemeleri-1.

ŞAHİN, Mustafa: “Askerî İdarî Yargının Kısa Tarihi”, Silâhlı Kuvvetler Dergisi, 1985, Yıl: 104, Sayı: 299, s.90.

SURLU, Mehmet Handan: “Gündemden İnmeyen Sorun: Yargı Bağımsızlığı veya Türk Yargı Bağımsızlığının Simgesi Olarak Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun Özlendiği Oluşumu”, s.277-286, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Hukuku 1. Uluslararası Sempozyumu, Avrupa Birliği’ne Uyum Çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Gerçekleştirilen ve Gerçekleştirilmesi Planlanan Reformlar, 22-24 Nisan 2003, Bildiriler, Tartışmalar, Değerlendirmeler (Yayına

Hazırlayan: Zafer GÖREN), XVI+518 sayfa, Ankara 2003, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları No:1.

TANÖR, Bülent-Necmi YÜZBAŞIOĞLU: 1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, İstanbul Eylül 2001, 524 sayfa, Yapı Kredi Yayınları-1447.

The Composition of Constitutional Courts, European Commission for Democracy Through Law, French Edition: La Composition des cours Constitutionnelles, Germany December 1997, Collection Science and Technique of Democracy, No.20, Council of Europe Publishing.

TOĞRUL, İlhan: "Askerî İdarî Yargının Genel Esasları ve Yargılama Usulleri", Askerî Adalet Dergisi, Yıl: 16, 1972, Sayı: 64, s.14.

TUNÇ, Hasan: "Anayasa Mahkemesi'nin Siyasî Yapısı", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:3, Ocak-Haziran 1990.

TUNÇ, Hasan: "Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar: İşlevsel ve Kurumsal Açısından Türk Anayasa Mahkemesi ile Macaristan ve Kore Anayasa Mahkemelerinin Karşılaştırılması", Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara 1995, Cilt:12, s.288-309.

TUNÇ, Hasan: "Kuruluş ve Yetkileri Açısından Kore Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Prof. Dr. Halil CİN'e Selçuk Üniversitesi'nde 10.Yılı Armağanı, Konya 1995.

TUNÇ, Hasan: "Kuruluş ve Yetkileri Açısından Macaristan Anayasa Mahkemesi", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Prof. Dr. M. Şakir BERKİ'ye Armağan, Konya.

TUNÇ, Hasan: Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları), Ankara 1997, 195 sayfa, Yetkin Yayınları.

TUNÇ, Hasan: Makaleler (Anayasa Hukukuna Giriş), Konya 1998, 201 sayfa, Baskı: Gürçan Ofset.

TUNÇ, Hasan-Faruk BİLİR: Anayasa Hukuku, Ankara 2005.

TÜLEN, Hikmet: "Türk Anayasa Yargısı Sisteminin Başlıca Özellikleri ve Sistemde Reform Arayışları", Anayasa Yargısı İncelemeleri-1 (Editörler: Mehmet TURHAN ve Hikmet TÜLEN), Ankara Ağustos 2006, s.151-189.

TÜRK, Hikmet Sami: "Anayasa Değişiklikleri ve Anayasa Taslağı", Anayasa Taslağı Sempozyumunda Yapılan Konuşma, 8 Nisan 2008.

Türkiye Barolar Birliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi, Geliştirilmiş Gereççeli Yeni Metin, 4. Baskı, Ankara Kasım 2007, XXI+413 sayfa, Türkiye Barolar Birliği Yayınları:131, Kanunlar Dizisi:5.

Türkiye'de Yargı Bağımsızlığı ve Yargıda Örgütlenme, YARSAV Yazıları ve Söyleşiler, Ankara 2008, YARSAV Yargıçlar ve Savcılar Birliği, YARSAV Yayınları 2.

ULUSOY, Ali: "Yapısal Reformlar", Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar, Temmuz 2003, Yıl:40, Sayı: 472, s.19-25.

ULUSOY, Ali: "Yüksek Mahkemeye Üye Seçmek ABD Örneği ve Türkiye Dersleri", Güncel Hukuk, Nisan, s.48-52.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi: bkz. TANÖR, Bülent-Necmi YÜZBAŞIOĞLU: .....